

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ
ИРГЭДИЙН МЭРГЭЖЛИЙН НӨХӨН
СЭРГЭЭЛТИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ,
ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛЫН
СУДАЛГАА

Захиалагч: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар

Contents

Нэг. Судалгааны ажлын тойм	3
1.1 Судалгааны хэрэгцээ, шаардлага.....	3
1.2 Судалгааны зорилго	3
1.3 Судалгааны арга зүй.....	4
Хоёр. Улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний цар хүрээ.....	6
2.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн талаарх тойм, онолын үндэслэл	6
2.2 Монгол Улс дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн талаарх тойм	11
2.3 Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт хийдэг улсын хэмжээний төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын тоо, үйлчилгээний чиглэл	14
2.4 Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн жагсаалт, дэвшилтэт технологийн танилцуулга.....	16
Гурав. Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хүний нөөц, мэргэжлийн бэлтгэл, ажлын байрны онцлог	19
3.1 Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хүний нөөц, чадавх, мэргэжлийн бэлтгэл байдал, тулгамдаж буй асуудал	19
3.2 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлээс шалтгаалах өвчин үүсэж байгаа эсэх талаарх тандалт судалгаа	28
Дөрөв. Олон улсын сайн туршлагаууд.....	31
4.1 Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний онцлог	31
4.2 Олон улсын туршлага	34
4.2.1 Япон Улс	34
4.2.2 Франц Улс.....	39
4.2.3 Индонез.....	42
4.2.4 Швед Улс	43
4.3 Одоо байгаа үйлчилгээний тогтолцооны зураглал	50
Тав. Дүгнэлт	55
Зургаа. Бодлогын Зөвлөмж	58
Ашигласан материалын жагсаалт:.....	61
Хавсралт	63

Нэг. Судалгааны ажлын тойм

1.1 Судалгааны хэрэгцээ, шаардлага

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар (ХБХХЕГ) нь 2022 онд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, ажлын орчин нөхцөлийг сайжруулах, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлийн 2022 оны 02 сарын 11-ны өдрийн 1 дүгээр тогтоолын дөрөвдүгээр хавсралт Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрийн 4.6.8-д заасан Хөдөлмөрийн нөхөн сэргээх үйлчилгээг шинээр нэвтрүүлэхтэй холбоотой судалгаа хийх, журам, дүрэм боловсруулж, туршиж нэвтрүүлэх чиглэлийн дагуу нотолгоонд суурилсан суурь судалгаа хийж, судалгааны үр дүнд тулгуурлан бодлогын зөвлөмж боловсруулан, салбарын оролцоог хангах, уялдаа холбоог ханган ажиллахаар зорьж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээлт гэх ойлголт Монгол Улсад шинэ тутам төдийгүй, бодлогын баримт бичиг, болон бусад хэрэглээнд төрөл бүрээр ашиглагдаж байна. Нөхөн сэргээлт/сэргээн засал гэх ойлголт нь эмнэлгийн нөхөн сэргээлт (*medical rehabilitation*), мэргэжлийн нөхөн сэргээлт (*vocational rehabilitation*), хөдөлмөрийн нөхөн сэргээлт (*labor rehabilitation*), сэтгэлзүйн нөхөн сэргээлт (*psychological rehabilitation*), нийгмийн нөхөн сэргээлт (*social rehabilitation*) гэх мэт ойлголтыг хамруулсан өргөн ойлголт бөгөөд эдгээр ойлголтыг тодорхойлох, ялгаж салгах хэрэгцээ шаардлага үүсэж байна. Энэхүү судалгааны хүрээнд, эдгээр ойлголтыг тус бүрд нь тодруулахын зэрэгцээ, мэргэжлийн нөхөн сэргээлт гэх ойлголтод илүү төвлөрөн судалсан болно.

Судалгааны ажлын даалгавар дээр судалгааны цар хүрээг Монгол Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөрийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний цар хүрээ хэмээн тодорхойлсон бол судалгааны ажлын мэдээлэл цуглуулах ярилцлагын явцад хөдөлмөрийн нөхөн сэргээлт гэх ойлголт нь төдийлөн түгээмэл бус, хэрэглэгддэггүй харин дэлхийн дахинд мэргэжлийн нөхөн сэргээлт буюу *vocational rehabilitation* гэх ойлголтыг түгээмэл хэрэглэдэг болохыг олж илрүүллээ. Иймд судалгааны ажлын хүрээнд хөдөлмөрийн нөхөн сэргээлт бус мэргэжлийн нөхөн сэргээлт гэх ойлголтыг ашиглав.

1.2 Судалгааны зорилго

Энэхүү судалгааны гол зорилго нь Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн өнөөгийн нөхцөл байдал, тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлох, үнэлэлт, дүгнэлт өгөх, олон улсад нийцсэн үйлчилгээний загварын жишиг боловсруулахад чиглэсэн зөвлөмж боловсруулахад оршино.

Энэхүү зорилгын хүрээнд дараах даалгаврыг гүйцэтгэлээ.

-Улсын хэмжээнд ХБИ-ийн ХНС үйлчилгээний цар хүрээг тодорхойлох:	<ul style="list-style-type: none"> ○ХНС хийдэг улсын хэмжээний төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын тоо, үйлчилгээний чиглэл ○ХНС-ийн үйлчилгээний онцлог, тулгамдаж буй асуудал, үйлчлүүлэгчийн хэрэгцээ, шаардлага ○ХНС-ийн шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн жагсаалт, дэвшилт технологийн танилцуулга
-ХНС үйлчилгээний хүний нөөц, мэргэжлийн бэлтгэл, ажлын байрны онцлогийг илрүүлэх:	<ul style="list-style-type: none"> ○Одоо үзүүлж буй ХНС үйлчилгээний хүний нөөц, чадавх, мэргэжлийн бэлтгэл байдал ○Ажлын байрны нөхцөл, тулгамдаж буй асуудал ○ХБИ-дэд мэргэжлээс шалтгаалах өвчин үүсэж байгаа эсэх талаарх тандалт судалгаа ○Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний захиалгат ажлын байрны тоо
-ХБИХНС үйлчилгээний тогтолцоог нэвтрүүлэх бодлогын зөвлөмж боловсруулах:	<ul style="list-style-type: none"> ○Одоо байгаа үйлчилгээний тогтолцооны зураглал ○Олон улсын түршлага, бодлогын баримт бичгүүд, судалгааны үр дүнд тулгуурлан дүнд шинжилгээ хийж ○Дэвшилтэт үйлчилгээний тогтолцооны хувилбар, хэрэгжүүлэх дүрэм, журмын загвар боловсруулах, нэвтрүүлэх талаарх бодлогын зөвлөмж
-Тархаах ажил	-Судалгааны үр дүнг олон нийтэд мэдээлэх, шийдвэр гаргагчидтай хийх хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, танилцуулах илтгэл
-Сургалт	-Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний талаарх гарын авлагын агуулгын санал, мэргэжилтнүүдийг чадавхжуулах сургалт

1.3 Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгааны мэдээллийг чанарын судалгааны (баримт бичгийн шинжилгээ, ганцаарчилсан ярилцлага гэх мэт) арга зүй ашиглав. Баримт бичгийн судалгааны хүрээнд дараах олон улсын болон үндэсний баримт бичгүүдийг судлан, агуулгын шинжилгээ хийж, харьцуулав.

Төрөл	Жагсаалт
Олон улсын гэрээ, конвенц	<ul style="list-style-type: none"> - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухайн НҮБ-ын конвенц (Монгол Улс 2009 онд соёрхон баталсан) - Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенц (Монгол Улс 1990 онд соёрхон баталсан) - Саламанкагийн тунхаглал “Тусгай хэрэгцээт боловсролын талаар гаргасан баримт бичиг” 1994 он - Дакарын үйл ажиллагааны хүрээ “Бүх нийтийн боловсролын талаар гаргасан баримт бичиг” - “Биеийн үйлдэл, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF)” ДЭМБ, 2001 он - Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн зорилт- 2030 - Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2050 - Ази, Номхон Далайн бүс нутаг дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан “Эрхийг бодит болгоё” Инчеоны стратеги - “Хамт олонд түшиглэн сэргээн засах хандлагын Удирдамж (СВР)” ДЭМБ, НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага, Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага,

	<p>Хөгжил, хөгжлийн бэрхшээлийн олон улсын консорциум, 2010 он</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бусад
Хууль тогтоомжууд:	<ul style="list-style-type: none"> - Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль, 2011 он - Нийгмийн даатгалын тухай хууль, 1994 он - Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль - Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хууль, - Нийгмийн даатгалын сангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай хууль - Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль - Эрүүл мэндийн багц хуулиуд, 2011 он - Нийгмийн халамжийн тухай хууль, 2012 он - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, 2016 он - Хөдөлмөрийн тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/, 2021 он - Боловсрол, шинжлэх ухааны салбарт хэрэгжүүлэхээр гаргасан стратеги баримт бичгүүд; - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн дэмжлэг үзүүлэх загвар, маягт - Холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагаас гаргасан тушаал, заавар, журам - Бусад
Бодлогын баримт бичгүүд, тайлан	<ul style="list-style-type: none"> - Төрөөс хүн амын хөгжлийн талаарх баримтлах бодлого - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр - Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажлын байрыг дэмжих хөтөлбөр - “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг сэргээн засах, тэгш боломж олгох, ядуурлыг бууруулах, нийгэмшүүлэх хамтарсан бичиг баримт” ДЭМБ, НҮБ-ын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага, Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага, 2004 он - “Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайлан” ДЭМБ, Дэлхийн банк, 2011 он - Бусад

Эдгээр судалсан баримт бичгүүд болон бусад судалгааны тайлангийн хүрээнд судалгааны урьдчилсан үр дүнг бэлтгэсэн болно. Тухайлбал, ХБИ-дэд чиглэсэн бодлогын загварууд, Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүд дэх ХБИ-дэд чиглэсэн зорилтууд болон олон улсын ХБИ-дэд чиглэсэн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн сайн туршлагауудыг судалсан. Мөн эдгээр үр дүнд суурилан ХБИ-дэд

чиглэсэн төрийн бодлогын чиг үүрэг, бодлого, хөтөлбөрийг сайжруулах саналыг дэвшүүлэх юм.

Түүнчлэн, Сэргээн засалт, сургалт үйлдвэрлэлийн төв, Хараагүй хүмүүсийн хөдөлмөр, сургалт, хөгжлийн төв, Монголын Хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо, Хөдөлмөр, Нийгмийн хамгааллын яам, Сэргээн засах нийгэмлэг, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тогтолцоог бэхжүүлэх төсөл, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бизнес инкубатор төв болон сэргээн засах дагнасан тусламж, үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагын төлөөлөлтэй ганцаарчилсан ярилцлага хийж, судалгааны мэдээлэл цуглуулав. Эдгээр ярилцлагын хүрээнд цуглуулсан мэдээлэл, болон бусад судалгааны тайлан, бичиг баримтын шинжилгээнд үндэслэн ХБИ-ийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний өнөөгийн байдлыг үнэллээ.

Хоёр. Улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний цар хүрээ

2.1 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн талаарх тойм, онолын үндэслэл

Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага (ДЭМБ)-ын тодорхойлсноор нөхөн сэргээлт гэдэг нь “эрүүл мэндийн онцлог нөхцөлд буй аливаа хувь хүмүүст буй чадамжгүй байдлыг бууруулах, бодит чадамжийг нэмэгдүүлэхэд зориулсан цогц нөлөөллийн ажил” юм. Өөрөөр хэлбэл, аливаа хувь хүнийг боловсрол, ажил мэргэжил, нөхөн сэргээлт, амьдралын утга учиртай үйлд өдөр тутамд оролцох, аль болох бусдаас хараат бус байх боломжийг бүрдүүлэх тухай ойлголт юм¹. Мөн нөхөн сэргээлт нь зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлийн тухай асуудал биш бөгөөд насжих тусам эрүүл мэндийн чадамж буурдагтай холбоотойгоор бүх нийтийн асуудал гэж авч үзэж байна. Учир нь Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь өөрийн гол бэрхшээлийн хажуугаар

---

¹ Rehabilitation. *World Health Organization*, accessed July 5, 2022. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rehabilitation#:~:text=Rehabilitation%20is%20defined%20as%20%E2%80%9Ca.in%20interaction%20with%20their%20environment%E2%80%9D>.

сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн асуудлууд гэх мэт хоёрдогч төрлийн эрүүл мэндийн асуудлуудад өртөх магадлал нь мөн нэмэгддэг².

Түүхэн үүднээс авч үзвэл, хөгжлийн бэрхшээлийг шашин хүмүүнлэгийн болон эрүүл мэндийн асуудлын хүрээнд авч үзэж байсны улмаас хөгжлийн бэрхшээлийн асуудлыг “ёс суртахууны загвар” болон “эрүүл мэндийн загвар”-ын хүрээнд авч үзэх хандлага давамгайлсаар ирсэн. Харин 1940-1950-аад оны үед дэлхийн II дайнд өртсөн цэргүүдийн шаардлагаар нөхөн сэргээх, тэр дундаа мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн асуудлыг анх удаа хөндөн нийгмийн халамжийн асуудлын хүрээнд өөрчлөлтүүдийг оруулсан байдаг³. Үүний үр дүнд ‘Нөхөн сэргээх загвар’ бий болсон бөгөөд уламжлалт эрүүл мэндийн загвартай адилаар мэргэжилтнүүдийн санал болгосон эмчилгээ асаргаа, дэмжлэг нь ХБИ-ийг бэрхшээлээ даван гарахад тусална гэж үзсэн. Гэвч энэ нь уламжлалт эрүүл мэндийн хандлагаас төдийлөн ялгарахгүй, мөн байнгын асаргаа шаардлагатай хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудлыг авч үздэггүй учраас олон шүүмжлэлийг дагуулдаг⁴. Харин 1970-аад онд эхэлсэн ‘бие даан амьдрах хөдөлгөөн’-ий үр дүнд ХБИ-ийн асуудлыг зөвхөн эрүүл мэндийн асуудал бус гэдгийг хүлээн зөвшөөрч нийгмийн амьдралын бүхий л салбарт тэгш оролцуулах боломжийг бүрдүүлэх чиглэлд анхаарснаар ‘нийгмийн загвар’-т үндэслэсэн ‘Биологи, сэтгэл зүй, нийгмийн загвар (Biopsychosocial)’⁵ хөгжиж, түүний хүрээнд тогтолцооны томоохон өөрчлөлтүүд хийж эхэлсэн⁶.

Ерөнхийд нь, хөгжлийн бэрхшээлийн загваруудыг 2000-аад он хүртэл ерөнхийд нь хөгжлийн бэрхшээлийг

- i) гэм, нүгэл хилэнцийн үр дагавар гэж тодорхойдог “ёс суртахууны загвар”,

---

² Prince, M., Patel, V., Saxena, S., Maj, M., Maselko, J., & Philipps, M. R. “No health without mental health” *The Lancet*. Vol 370, Issue 9590 (2007): 859-877.

³ Anti Defamation League. Brief History of the Disability Rights Movement. (2022, May 03). United States. Retrieved from <https://www.adl.org/resources/backgrounder/brief-history-disability-rights-movement>

⁴ Smeltzer, S.C. “Improving the health and wellness of persons with disabilities: A call to action too important for nursing to ignore” *Nurs Outlook*, 55 (2007): 189-195. [https://nisonger.osu.edu/media/bb_pres/marks_11-12/handouts/Handout%205%20-%20Models%20of%20Disability%20\(Smeltzer\).pdf](https://nisonger.osu.edu/media/bb_pres/marks_11-12/handouts/Handout%205%20-%20Models%20of%20Disability%20(Smeltzer).pdf)

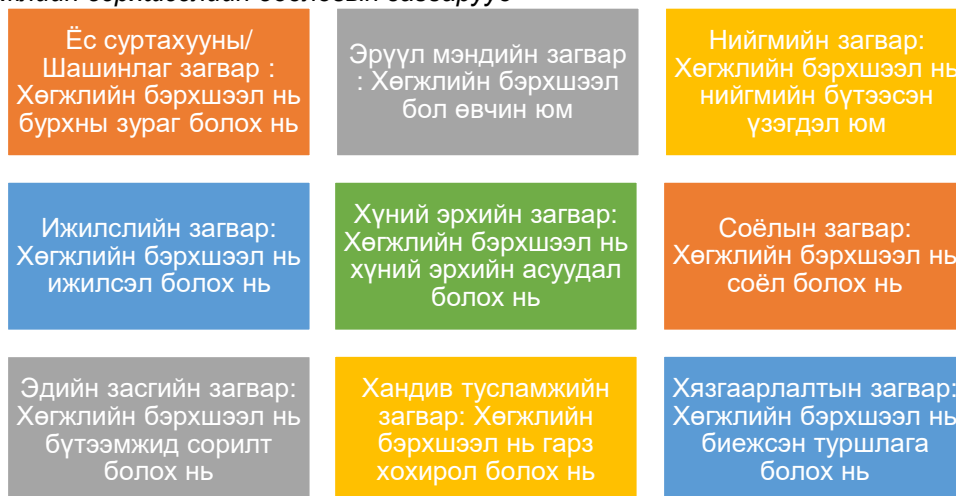
⁵ Prateek Grover. “Conceptual Models of Disability” *Essentials of Rehabilitation Practice and Science*, (March 2021) <https://now.aapmr.org/conceptual-models-of-disability/>

⁶ Marini, I. *Psychosocial Aspects of Disability*, 2nd edition, (Springer Publishing, 2017)

- ii) эмчилж, анагаах шаардлагатай согог, өвчлөл гэж тодорхойлдог “эрүүл мэндийн загвар”,
- iii) нөхөн сэргээх мэргэжилтэн болон бусад мэргэжилтнүүдийн дэмжлэгтэйгээр засаж болох эмгэг гэж хардаг “сэргээн засах загвар”,
- iv) бусад нийгмийн хүн амын бүлэгтэй харьцуулахад хандлагын, дэд бүтцийн, мэдрэхүйн, танин мэдэхүй, эдийн засгийн бэрхшээлээс шалтгаалан бусдын эрхшээлд, хангалттай дэмжлэг үйлчилгээ авч чадахгүй байх явдал гэж тодорхойлсон “хөгжлийн бэрхшээлийн загвар” хэмээх нийтлэг 4 загварт тайлбарласан байдаг⁷.

Харин хамгийн сүүлд Retief болон Letšosa нар нийтлэг давамгайлж буй дараах 9 төрлийн хөгжлийн бэрхшээлийн загварыг танилцуулсан байна⁸.

Дүрс 1. Хөгжлийн бэрхшээлийн бодлогын загварууд

Хөгжлийн бэрхшээлийн энэхүү олон загвар нь үүнийг тухайн цаг үе, нийгэмд амьдарч байсан хүмүүсийн өөрсдийнхөө ойлголт, хандлагад тулгуурлан хэрхэн тодорхойлж байсныг харуулдаг. Үүнээс хойш, ХБИ-ийн асуудлыг эрхээ эдлэх, бие даан амьдрах бололцоог хангах, аливаа эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээ, түүнтэй холбоотой шийдвэр гаргалтыг өөрсдийн оролцоо, саналд нь үндэслэн тодорхойлох,

⁷ Deborah Kaplan, “The Definition of Disability: Perspective of the disability community”, *Health Care L & Pol’y* 352 (1999-2000) 352.

⁸ Marno Retief, Rantoa Letšosa, “Models of disability: A brief overview”, *Theological Studies* Vol 74, No.1 (2018) <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/4738/10993>

гэр бүл, сэргээн засалчид гэх мэт дэмжлэг үзүүлэх талуудыг бэлтгэх чиглэлд түлхүү анхаарах болжээ⁹.

Хэдийгээр хөгжлийн бэрхшээл нь эрүүл мэндийн асуудал мэт харагддаг боловч энэхүү эрүүл мэндийн бэрхшээл нь эдийн засаг, нийгмийн асуудлуудтай шууд болон шууд бусаар холбогддог. Тухайлбал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь нийгмийн харилцаа, боловсрол, олон нийтийн үйлчилгээ, эрүүл мэнд, амьдралын чанар болон эдийн засаг, иргэний, улс төрийн оролцооны хувьд тэгш бус байдалтай үргэлж тулгарч байдаг¹⁰. Тиймээс, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нөхөн сэргээхэд дан ганц эрүүл мэнд бус нийгэм, эдийн засаг, хууль эрх зүйн болон байгууллагуудын түвшинд тогтолцоог бүхлээр нь тохируулан өөрчлөх замаар цогцоор шийдэх боломж бүрдэнэ гэж үздэг. Нэн ялангуяа, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нэг бүхэл бүлэг гэж авч үзэлгүйгээр, өөрсдийнх нь онцлог хэрэгцээ, давуу талыг тодорхойлохуйц салбар дундын асуудлуудыг цогцоор нь үнэлэх замаар, нөхөн сэргээх үйлчилгээг үзүүлэх нь илүү үр дүнтэй гэсэн хандлага давамгайлж байна¹¹.

ДЭМБ-ын тодорхойлсноор, нөхөн сэргээлт нь дасгал хөдөлгөөн, ахуйн аюулгүй байдлыг хангах, дэмжих хэрэглэгдэхүүнээ ашиглах мэдлэг олгох, бие махбодыг сэргээх, эрүүл мэндийн жор олгох, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх, сургалт гэх мэт ерөнхий төрлүүдтэй байдаг боловч, түүнээс ч олон төрөл бүхий ажлыг багтааж болдог¹². Эдгээрээс гадна, дан ганц ХБИ өөрсдийг нь бус гэр бүлийн гишүүд, асран хамгаалагчдыг чадавхжуулж сургах замаар тухайн хүний онцлог хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн эмчилгээ, үйлчилгээ, асаргааг үзүүлэх замаар хөгжлийн бэрхшээлээс буцаан нөхөн сэргээх ажлыг үр дүнтэй болгодог байна¹³. Мөн ХБИ-ийн нөхөн сэргээлтийн асуудлыг дан ганц хувь хүн, өрхийн асуудал гэж харах бус бүх

---

⁹ Perri Meldon, “Disability History: The Disability Rights Movement”, *Telling All Americans’ Stories: Disability History Series*. 2015. <https://www.nps.gov/articles/disabilityhistoryrightsmovement.htm>

¹⁰ McDonald, K.E., & Raymaker, D.M. “Paradigm Shifts in Disability and Health: Toward More Ethical Public Health Research, *American Journal of Public Health*, (2013), 2165-2173.

¹¹ Kriščiūnas, A. “Paradigm of Rehabilitation of People with Disability” *Reabilitacijos Mokslai Slauga Kineziterapija Ergoterapija*. (2019).

¹² Rehabilitation. *World Health Organization*, accessed July 5, 2022. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rehabilitation#:~:text=Rehabilitation%20is%20defined%20as%20%E2%80%9Ca,in%20interaction%20with%20their%20environment%E2%80%9D>.

¹³ Liberman, R. P. “Recovery from Disability: Manual of Psychiatric Rehabilitation” *American Psychiatric Association* (2008).

нийтийн асуудал гэж үзэн олон нийтэд түшиглэсэн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хандлага чиглэл бий болсон байдаг бөгөөд үүнийг хүний эрх, хөдөлмөрийн асуудалд чиглэсэн ДЭМБ, Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага (ОУХБ) гэх мэт НҮБ-ын харьяа агентлагууд ихээхэн сайшаан үзэж, дэмждэг. Нэн ялангуяа, олон нийтэд түшиглэсэн нөхөн сэргээх үйлчилгээг эрүүл мэнд, боловсрол, амьжиргаа, нийгмийн болон чадавхжуулах бүрэлдэхүүн ажлуудын хүрээнд авч үздэг байна¹⁴.

Үүний дотор, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн асуудал нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай конвенцуудад тусгайлан заагдсан байдаг. Товчхондоо, эдгээр олон улсын конвенцуудад онцгойлон зааснаар, бие даан амьдрах боломжтой хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ээлтэй орчин бүрдүүлж, тэгш боломж олгох замаар нийгмийн үүргээ ижил тэгш гүйцэтгэх, нийгэмд хувь нэмрээ оруулах боломжийг хангах чиглэлд анхаарахад шаардлагатай тухай заасан байна.

Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний талаар ярилцахын өмнө нөхөн сэргээлт/сэргээх засал гэх ойлголтыг тайлбарлах нь зүйтэй. ДЭМБ-ын тодорхойлсноор, нөхөн сэргээлт нь дасгал хөдөлгөөн, ахуйн аюулгүй байдлыг хангах, дэмжих хэрэглэгдэхүүнээ ашиглах мэдлэг олгох, бие махбодыг сэргээх, эрүүл мэндийн жор олгох, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх, сургалт гэх мэт ерөнхий төрлүүдтэй байдаг боловч, түүнээс ч олон төрөл бүхий ажлыг багтааж болдог. Түүнээс гадна, нөхөн сэргээлт/сэргээн засал гэх ойлголт нь эмнэлгийн нөхөн сэргээлт (*medical rehabilitation*), мэргэжлийн нөхөн сэргээлт (*vocational rehabilitation*), сэтгэлзүйн нөхөн сэргээлт (*psychological rehabilitation*), нийгмийн нөхөн сэргээлт (*social rehabilitation*) гэх мэт ойлголтыг хамруулсан өргөн ойлголт ажээ. Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомж, бодлогын бичиг баримтуудад эдгээр ойлголтыг тодорхойлсон зүйл байхгүй тул энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд олон улсын тодорхойлолтын дагуу дараах байдлаар ойлгов.

---

¹⁴ Lemmi, V. “Community-based Rehabilitation for People with Disabilities in Low and Middle-income Countries: A Systematic Review”, *Campbell Systematic Reviews*. Vol 11, Issue 1 (2015): 1-177

Medical rehabilitation – Эмнэлгийн нөхөн сэргээлт гэдэг нь нөхөн сэргээх ажилд орохоос өмнө болон ажлын явцад бие бялдар, сэтгэл зүйн болон сэтгэл хөдлөлийн үнэлгээ, эмчилгээ, нөхцөл байдлыг сайжруулах зэрэг үйл ажиллагааг хурдан бөгөөд хамгийн өндөр түвшинд сэргээн засахад чиглэсэн эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг хэлнэ.¹⁵

Vocational rehabilitation – Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт гэдэг нь энгийн үгээр тодорхойлбол, эрүүл мэндийн хувьд асуудалтай хэн нэгнийг ажлаа үргэлжлүүлэн хийх, ажилдаа эргэн орж ажлаа хийхэд нь тусалдаг цогц үйл ажиллагаа юм.

Psychological rehabilitation – Сэтгэл зүйн нөхөн сэргээлт гэдэг нь гэмтсэн хүний сэтгэцийн байдлыг эрүүл байдалд нь сэргээхэд чиглэсэн ерөнхий нөхөн сэргээх үйл явцын нэг хэсэг. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлээс үүдэлтэй аливаа сэтгэл зүйн эмгэг, түгшүүр, өөртөө эргэлзэх байдлыг арилгахад чиглэгддэг.¹⁶

2.2 Монгол Улс дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн талаарх тойм

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газрын 2021 оны статистик мэдээллээс харахад, Монгол Улсад 108,399 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн (ХБИ) байгаа бөгөөд бүртгэгдсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийт хүн амын 3.2 хувийг эзэлж байна¹⁷. Хүйсийн хувьд, 57% нь эрэгтэйчүүд, 43% нь эмэгтэйчүүд байна¹⁸. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон шалтгаанаар задлан үзвэл, 43 хувь нь төрөлхийн, 57 хувь нь олдмол хөгжлийн бэрхшээлтэй байна¹⁹. Хэдийгээр ХБИ-ийн олонх (78.3%) нь ердийн өвчнөөс үүдэлтэй хөгжлийн бэрхшээл байгаа боловч, үлдсэн 21.7% нь

---

¹⁵ Medical Rehabilitation Definition. Law Insider, accessed August 14, 2022.

<https://www.lawinsider.com/dictionary/medical-rehabilitation>

¹⁶ Psychological Rehabilitation Definition, IRMI Glossary, accessed August 14, 2022.

<https://www.irmi.com/term/insurance-definitions/psychological-rehabilitation>

¹⁷ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар. Инфографик accessed August 18, 2022.

<http://www.gadpwd.gov.mn/images/tts/1f8a3-statistic-2022-converted.pdf>

¹⁸ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо, хүйс, төрөл, аймаг, нийслэлээр, 2019 он, accessed August 18, 2022.

<http://gadpwd.gov.mn/uploads/files/%D0%9C%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D3.pdf>

¹⁹ “Disability and Development Report: Realizing the Sustainable Development Goals by, for and with persons with disabilities” *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. 2018

<https://social.un.org/publications/UN-Flagship-Report-Disability-Final.pdf>

зам тээврийн, үйлдвэрийн болон ахуйн осол, болон бусад шалтгаанаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон байна.

Олон арван жилийн туршид хөгжлийн бэрхшээлийг зөвхөн анагаах ухааны талаас нь тодорхойлдог байсан бол одоо нийгмийн амьдралд оролцох талаас нь авч үздэг болоод байна. Харин олон улсын байгууллагууд хөгжлийн бэрхшээлийг хүний эрхийн талаас нь илүү авч үзэж тодорхойлж байна. НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг “Бие махбодь, сэтгэл мэдрэл, оюун ухааны болон мэдрэхүйн согогтой, бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн үр бүтээлтэй оролцоход нь саад тотгор учирч буй хүмүүс” гэж тодорхойлжээ. Монгол Улсын “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” хуулийн 4.1.1-д “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэдэгт бие махбодь, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согог нь орчны бусад саатай нийлсний улмаас бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдсан хүнийг хамааруулан ойлгоно”²⁰ гэж тодорхойлсон байна. Хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэрийг бие махбод, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн согог нь тухайн иргэнд ямар байдлаар илэрч байгаатай холбоотойгоор харааны ярианы, сонсголын, хөдөлгөөний, сэтгэцийн, бусад гэсэн ангиллаар авч үзэж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээ үзүүлэхэд Монгол Улс олон улсын гэрээ конвенцод нэгдэн орж, урт хугацааны хөгжлийн бодлогын бичиг баримтдаа тусгаж, хууль тогтоомж баталсан зэргээс үзвэл энэ чиглэлийн үйл ажиллагааны алсын харааг тодорхойлсон байна. Тухайлбал, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцын 16-р зүйлийн 4-т:

“Оролцогч улсууд аливаа хэлбэрийн мөлжлөг, хүчирхийлэл, доромжлолын хохирогч болсон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг бие махбодь, танин мэдэхүй, сэтгэлзүйн хувьд сэргээх, нөхөн сэргээх, нийгмийн амьдралд дахин оролцуулах, ялангуяа хамгаалах үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг зохистой бүхий л арга хэмжээг авна. Тийнхүү сэргээх, нийгэмд оролцуулах арга хэмжээг тухайн

---

²⁰ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль. <https://legalinfo.mn/mn/detail/11711>

хүний эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал, өөрийгөө хүндэтгэх байдал, нандин чанар, хувь хүний хараат бус байдлыг хангасан орчин нөхцөлд л авахын зэрэгцээ тухайн хүний нас, хүйсийн онцлогийг харгалзан үзсэний үндсэн дээр хэрэгжүүлнэ”²¹

Монгол Улс Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцод нэгдэн орсныг 2008 оны 12-р сард УИХ-аас соёрхон баталсан билээ. Үүнээс хойш Монгол Улс Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн чиглэлээр холбогдох хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгүүдийг баталж хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль 20-р зүйлийн 1:

“Төрөөс хөгжлийн бэрхшээлийг эрт илрүүлэх, оношлох, үнэлэх, урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, сувилах, сэргээн засах цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ”²².

Алсын хараа – 2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, 2.2.37:

“Иргэн, даатгуулагч эрүүл мэндийн урт хугацааны тусламж, үйлчилгээ болох сэргээн засах, сувилахуй, хөнгөвчлөх тусламж үйлчилгээ авах зардлыг эрүүл мэндийн даатгалын сангаас санхүүжүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.”²³

9.1.11:

“Дүүргийн эрүүл мэндийн төвийг нэгдсэн эмнэлэг, дүүргийн нийгмийн эрүүл мэндийн төв болгон хөгжүүлэх ба оношилгоо, эмчилгээний чадавхыг сайжруулах, ерөнхий мэс засал, дурангийн мэс засал, хавдар, хөнгөвчлөх, сэргээн засах тусламж, үйлчилгээг үе шаттай хөгжүүлнэ”²⁴

9.1.14:

---

²¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц, <https://mlsp.gov.mn/content/detail/1115>

²² Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, <https://legalinfo.mn/mn/detail/11711>

²³ “Алсын хараа – 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=211057&showType=1>

²⁴ Мөн тэнд.

“Эрүүл мэндийн урт хугацааны тусламж, үйлчилгээний загварыг гаргаж, сэргээн засах, хөнгөвчлөх, сувилахуйн төвийг байгуулах, энэ чиглэлд хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагын оролцоог хангана.”²⁵

Түүнчлэн, Эрүүл мэндийн тухай хууль, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль, Нийгмийн даатгалын тухай хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр тэтгэмж, төлбөрийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хууль болон бусад хууль, тогтоомжид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээ үзүүлэх, холбогдох тэтгэвэр, тэтгэмж олгох харилцааг зохицуулж байна.

Эндээс үзэхэд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний эмнэлгийн нөхөн сэргээлт, сэтгэлзүйн нөхөн сэргээлт, нийгмийн нөхөн сэргээлт, ажил хөдөлмөрт эргэн ороход чиглэсэн үйлчилгээ гэсэн үндсэн бүтцээс эхний шат буюу эмнэлгийн нөхөн сэргээх тусламж үйлчилгээ үзүүлэхэд шаардагдах эрх зүйн үндэс бүрэлдсэн гэж үзэх үндэстэй байна. Харин дараагийн шатууд буюу сэтгэл зүйн, нийгмийн нөхөн сэргээлтээс гадна ажил хөдөлмөрт эргэн ороход чиглэсэн үйлчилгээ үзүүлэхэд хангалттай эрх зүйн орчин бүрдээгүй байна.

2.3 Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт хийдэг улсын хэмжээний төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын тоо, үйлчилгээний чиглэл

2016 онд батлагдсан Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний тухай хуулийн 13-р зүйлийн 1-д “Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээг дараах хэлбэрээр үзүүлнэ:

13.1.1 Эмнэлгийн бусад туслам, үйлчилгээтэй хамт цогц байдлаар,

13.1.2 дагнасан байдлаар

13.2 Сэргээн засах дагнасан тусламж, үйлчилгээг тусгай зөвшөөрөл бүхий өмчийн бүх хэлбэрийн хуулийн этгээд үзүүлнэ.

13.3 Сэргээн засах дагнасан тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх байгууллага дараах төрөлтэй байна:

13.3.1 Сэргээн засах төв,

---

²⁵ Мөн тэнд.

13.3.2 сувилал”²⁶ гэж заажээ.

Эндээс үзвэл сэргээн засах тусламж үйлчилгээг тусгай зөвшөөрөл бүхий төрийн өмчийн бүх хэлбэрийн этгээд дагнасан буюу цогц хэлбэрээр үзүүлж болохоор хуульд зохицуулжээ. Өөрөөр хэлбэл Монгол Улсад сэргээн засах дагнасан тусламж үйлчилгээ үзүүлж буй мэргэжлийн байгууллага нь Сувилал, Сэргээн засах төв гэсэн хоёр үндсэн хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулах бөгөөд тусгай зөвшөөрөл авах тухай хуулийн зохицуулалттай байна.

Сэргээн засах төв, сувилалд үзүүлэх тусламж, үйлчилгээний жагсаалт, журам болон сувилал, сэргээн засах төвд илгээх үйлчлүүлэгчийн өвчин эмгэгийн жагсаалтыг Эрүүл мэндийн сайдын 2019 оны А/502 дугаар тушаалаар баталжээ. Мөн MNS 6801:2019 Сэргээн засах төвийн бүтэц, үйл ажиллагааны стандартыг Стандарт хэмжил зүйн газрын даргын 2019 оны 12 дугаар сарын С/60 дугаар тушаалаар батлаад байна.

Эрүүл мэндийн яамнаас авсан мэдээллээр 2022 оны байдлаар Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газартай гэрээ байгуулан сэргээн засах чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулж буй 46 рашаан сувилал бүртгэлтэй байна. (Хавсралт 1 – ээс дэлгэрэнгүй жагсаалт үзнэ үү.)

Монгол Улсад сэргээн засах үйлчилгээг дагнасан байдлаар, сэргээн засах төвийн хэлбэрээр үзүүлж буй анхны байгууллага анх 1966 онд байгуулагджээ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний Хөгжлийн Ерөнхий газрын Сэргээн засалт, сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн харьяа Сэргээн засах төв нь өнөөдрийн байдлаар насанд хүрсэн иргэдэд сэргээн засах чиглэлээр дагнасан үйл ажиллагаа явуулдаг цөөн байгууллагын нэг юм. Сэргээн засах төв нь Монгол Улсын Эрүүл мэндийн сайдын 2019 оны А/502 дугаар тушаалд тодорхойлсон Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээг үзүүлэх журмын дагуу батлагдсан бүтэц, орон тоотойгоор үйл ажиллагаа явуулж байна. Сэргээн засах төв нь 60 ортой амбулатори, хэвтэн эмчлэх тасагтайгаар 34 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээг үзүүлдэг.

---

²⁶ Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний тухай хууль. <https://legalinfo.mn/mn/detail/11929>

Сэргээн засах үйлчилгээг эмнэлгийн бусад тусламж үйлчилгээтэй хамт цогц байдлаар үзүүлдэг байгууллагууд ЭМДЕГ-ын 2022 оны мэдээллээр, нийт 26 эмнэлгийн байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна (Хавсралт 2). Эдгээр эмнэлгийн байгууллагууд 13 төрлийн оношийн хамааралтай бүлэгт чиглэн сэргээн засах тусламж үйлчилгээг үзүүлж байна (Хавсралт 3).

Эрүүл мэндийн сайдын “Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээнд ашиглах орыг төлөвлөх аргачлал батлах тухай” 2019 оны 06-р сарын 5-ны өдрийн А/266 дугаар тушаалаар сэргээн засахын орыг шинээр төлөвлөсөн нь урт хугацааны тусламж, үйлчилгээнд томоохон хувь нэмэр оруулжээ. Түүнчлэн Эрүүл мэндийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн 2022 оны 1-р сарын 28-ны 01 дүгээр тогтоолоор сэргээн засахын ор хоногийн төлбөрийг шинэчлэн 700 мянгаас 1 сая 600 мянган төгрөгийн хооронд байхаар өсгөсөн нь хувийн хэвшлийн эмнэлэг, сувиллууд сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах сонирхлыг төрүүлсэн үйл явдал болжээ.

Хэдийгээр Монгол Улсын хэмжээнд 2022 оны байдлаар 46 сувилал 26 эмнэлгийн байгууллага ЭМДЕГ-тай гэрээ байгуулан сэргээн засах тусламж үйлчилгээг үзүүлж байгаа боловч энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг гол байгууллагууд нь Улсын клиникийн 1, 2, 3-р төв эмнэлэг, Мөнгөн гүүр эмнэлгийн сэргээн засах тасаг, Сэргээн засалт, сургалт үйлдвэрлэлийн төв, Сэргээн засах клиник, Натур Мед эмнэлэг зэрэг цөөн байгууллагууд сэргээн засах төвийн стандартыг хангаж үйл ажиллагаа явуулж байна.²⁷

2.4 Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн жагсаалт, дэвшилтэт технологийн танилцуулга

Стандарт хэмжил зүйн газрын даргын 2019 оны 12 дугаар сарын С/60 дугаар тушаалаар батлагдсан MNS 6801:2019 Сэргээн засах төвийн бүтэц, үйл ажиллагааны стандартад сэргээн засах тусламж үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагад байвал зохих тоног төхөөрөмжийн жагсаалтыг тусгажээ. Тус жагсаалтад, 12 өөр

---

²⁷ Чанарын судалгааны ганцаарчилсан ярилцагч №9. Ярилцлагын огноо 2022.09.14

тасагт байвал зохих нийт 116 төрлийн тоног төхөөрөмжийг хамруулсан байна (дэлгэрэнгүй жагсаалтыг хавсралт 4-өөс үзнэ үү).

Хүснэгт 1. Сэргээн засах төвд байвал зохих тоног төхөөрөмжийн ерөнхий жагсаалт

Тоног төхөөрөмжийн жагсаалт		
	Сэргээн засах төвийн тасаг	Байвал зохих тоног төхөөрөмжийн төрөл
1	B1 үзлэгийн хэсэг	10
2	B2 оношлогооны хэсэг	5
3	B3 эмчилгээний хэсэг	13
4	B4 хөдөлгөөн заслын өрөө	18
5	B5 Физик эмчилгээний хэсэг	19
6	B6 Хөдөлмөр заслын өрөө	14
7	B7 Хүүхдийн эмчилгээний өрөө	10
8	B8 Хэл заслын өрөө	4
9	B9 Усан эмчилгээ	9
10	B10 Ариутгалын хэрэгсэл	3
11	B11 Бусад	5
12	B12 Сургалтын тоног төхөөрөмж	6
	Нийт	116

Assistive technology буюу туслах технологи (дэвшилтэт технологи) нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн үйл ажиллагааны чадавхыг нэмэгдүүлэх, хадгалах, сайжруулахад ашигладаг аливаа зүйл, тоног төхөөрөмж, програм хангамж, бүтээгдэхүүн юм. Энэхүү дэвшилтэт технологи нь ярих, бичих, санах, заах, харах, сонсох, суралцах, алхах болон бусад олон зүйлд бэрхшээлтэй хүмүүст тусалдаг. Түүнчлэн, төрөл бүрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн онцлогт нь тааруулж дэвшилтэт технологийн төрлүүд харилцан адилгүй байна.

2016 онд Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас нэн тэргүүнд шаардлагатай 50 дэвшилтэт технологийн бүтээгдэхүүний жагсаалт (хүснэгт), 2021 онд Дэвшилтэт технологийн бүтээгдэхүүний тодорхойлолт, хэрхэн арга хэрэглэх тухай зааварчилгаа бүхий гарын авлага боловсруулжээ.

Хүснэгт 2. Нэн тэргүүнд шаардлагатай бүтээгдэхүүний жагсаалт²⁸

1	Alarm signallers with light/sound/vibration	Гэрэл/дуу/чичиргээ бүхий дохиоллын төхөөрөмж
2	Audioplayers with DAISY capability	Дижитал хүртээмжтэй мэдээллийн систем бүхий аудио тоглуулагч
3	Brailledisplays (note takers)	Брайл дэлгэц (тэмдэглэл хөтлөх боломжтой)
4	Braille writing equipment/brailers	Брайл бичих төхөөрөмж/брайлер
5	Canes/sticks	Таяг/саваа
6	Chairs for shower/ bath/toilet	Шүршүүр/банн/жорлонгийн сандал
7	Closed captioning displays	Хадмалтай дэлгэцүүд
8	Club foot braces	Түнх мултралтай хөлний бэхэлгээ
9	Communication boards/books/cards	Харилцаа холбооны самбар/ном/карт
10	Communication software	Харилцааны програм хангамж
11	Crutches, axillary/ elbow	Суганы болон тохойн таяг
12	Deafblind communicators	Хараа, сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан харилцагч
13	Fall detectors	Уналт мэдрэгч
14	Gesture to voice technology	Дууны технологи
15	Global positioning system (GPS) locators	Байршил тогтоох систем (GPS) байршуулагч
16	Handrails/grab bars	Гар хашлага/атгах бариул
17	Hearing aids (digital) and batteries	Сонсголын аппарат (тоон) ба батерей
18	Hearing loops/FM systems	Сонсголын гогцоо/FM систем
19	Incontinence products, absorbent	Шээс задгайрах бүтээгдэхүүн, шингээгч
20	Keyboard and mouse emulation software	Гар, хулгана эмуляцийн програм хангамж
21	Magnifiers, digital hand-held	Дижитал томруулагч
22	Magnifiers, optical	Томруулагч
23	Orthoses, lower limb	Доод мөчний ортез
24	Orthoses, spinal	Нурууны ортез
25	Orthoses, upper limb	Дээд мөчний ортез
26	Personal digital assistant (PDA)	Хувийн дижитал туслах (PDA)
27	Personal emergency alarm systems	Хувийн яаралтай дохиоллын систем
28	Pill organizers	Эм тусгаарлах сав
29	Pressure relief cushions	Даралт бууруулах дэр
30	Pressure relief mattresses	Даралт бууруулах матрас
31	Prostheses, lower limb	Доод мөчний протез
32	Ramps, portable	Зөөврийн налуу зам
33	Recorders	Дуу хураагуур

²⁸ Priority Assistive Product List, Improving access to assistive technology for everyone, everywhere, World Health Organization, 2021.

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/207694/WHO_EMP_PHI_2016.01_eng.pdf?sequence=1

34	Rollators	ролатер
35	Screen readers	Дэлгэц уншигч
36	Simplified mobile phones	Хялбаршуулсан гар утаснууд
37	Spectacles; low vision, short distance, long distance, filters and protection	Ойрын болон холын харааны, шүүлтүүр, хамгаалалт бүхий нүдний шилнүүд
38	Standing frames, adjustable	Тохируулгатай зогсох тавцан
39	Therapeutic footwear; diabetic, neuropathic, orthopaedic	Чихрийн шижин, мэдрэлийн эмгэгт өмсөх эмчилгээний гутал, ортопед
40	Time management products	Цагийн менежментийн бүтээгдэхүүн
41	Travel aids, portable	Аяллын хэрэгсэл, зөөврийн
42	Tricycles	Гурван дугуйт
43	Video communication devices	Видео холбооны төхөөрөмж
44	Walking frames/ walkers	Алхах тавцан/алхуулагч
45	Watches, talking/ touching	Ярьдаг, хүрдэг цаг
46	Wheelchairs, manual for active use	Тэргэнцэр, түүнийг ашиглах гарын авлага
47	Wheelchairs, manual assistant-controlled	Гарын авлагын туслах удирдлагатай тэргэнцэр
48	Wheelchairs, manual with postural support	Байрлалын дэмжлэгтэй гарын авлага бүхий тэргэнцэр
49	Wheelchairs, electrically powered	Цахилгаанаар ажилладаг тэргэнцэр
50	White canes	Цагаан таяг

Assistive technology буюу туслах/дэвшилтэт технологийн салбар нь дэлхийд хурдацтай хөгжиж буй бөгөөд дэлхийн томоохон компани, корпорациуд энэ салбарт инновацлаг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, хөгжүүлэхийн төлөө өрсөлдсөөр байна. Иймд, дэвшилтэт технологийн салбарт гарч буй шинэ бүтээгдэхүүний талаарх мэдээллийг цаг алдалгүй авч, дотоодод ямар шинэлэг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж болох талаар мэдээлэл, судалгааны ажлыг цаг алдалгүй зохион байгуулж байх шаардлага тулгарч байна.

Гурав. Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хүний нөөц, мэргэжлийн бэлтгэл, ажлын байрны онцлог

3.1 Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хүний нөөц, чадавх, мэргэжлийн бэлтгэл байдал, тулгамдаж буй асуудал

Сэргээх засах анагаах ухааны уламжлалт ойлголт нь төрөл бүрийн өвчин, осол гэмтлээс үүдэж биеийн чадамжаа алдах үед физик эмчилгээ, дасгалын эмчилгээ, мэргэжлийн эмчилгээ, ярианы эмчилгээ гэх мэт эмчилгээний бүхий л хэрэгслийг цогцоор нь ашиглан амьдралаа хэвийн хэмжээнд ойртуулах, бусдын туслалцаагүй

бие даан амьдрах боломжтой болгоход тусалдаг салбар юм. Нөхөн сэргээх эмчилгээний зөвлөхийн үүрэг нь маш өргөн хүрээтэй боловч дараах үндсэн төрлүүдийг агуулдаг. Үүнд:

- Олон нийтийн сэргээн засал
- Булчингийн тогтолцооны сэргээн засал
- Мэдрэлийн сэргээн засал,
- Протез, ортопед
- Нурууны гэмтлийг сэргээн засах
- Эдгээрийг бусад мэргэжлийн үйлчилгээтэй хослуулах гэх мэт.²⁹

Монгол Улсын хувьд Сэргээн засах төвийн бүтэц, үйл ажиллагааны MNS 6801:2019 стандартад

- Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Хөдөлгөөн заслын тусламж, үйлчилгээ
- Хөдөлмөр заслын тусламж, үйлчилгээ
- Хэл заслын тусламж, үйлчилгээ
- Сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээ
- Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ
- Цочмог, цочмогдуу үеийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Архаг буюу тогтворжин үеийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Урт хугацааны сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Өдрийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Нийгмийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Теле сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ зэрэг төрлийн тусламж үйлчилгээг тус тус тодорхойлжээ.

Түүнчлэн тус стандартад сэргээн засахын тусламж, үйлчилгээг

- Чадвар алдагдлын үнэлгээ, оношилгоо: Сэргээн засахын эмч, мэргэжилтнүүд үйлчлүүлэгчийн чадвар алдагдлыг батлагдсан журам, эмнэлзүйн зааврын дагуу үнэлж оношилно.
- Хөдөлгөөн засал
- Хөдөлмөр засал
- Хэл засал
- Физик эмчилгээ
- Туслах хэрэгслийн зөвлөгөө
- Хамт олон түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх хэмээн ангилжээ.

---

²⁹ British Society of Rehabilitation Medicine (2000) Vocational Rehabilitation - the way forward: report of a working party. BSRM: London

Монгол Улсын хувьд сэргээн засах тусламж үйлчилгээ сүүлийн 10 орчим жил эрчимтэй хөгжиж байгаа шинжлэх ухааны салбар юм. Урьд нь сэргээн засах гэхээр уламжлалт эмчилгээ буюу зүү тавьж, сэргээн засах гэдэг тойм ойлголттой байсан бол одоо хөдөлмөрийн сэргээн засалч гээд тусдаа мэргэжлийн индекстэй ажил, мэргэжил болсон. Эрүүл мэндийн яамны дэргэдэх Эмнэлгийн мэргэжилтний хөгжлийн зөвлөлийн хурлын зөвлөлийн “Эмнэлгийн мэргэжилтэнд мэргэшлийн зэрэг олгох чиглэл батлах тухай” 2020 оны 4-р сарын 3-ны өдрийн 06 дугаар хурлын тогтоолын дагуу Сэргээн засал судлал мэргэжлийн индексийг баталжээ.

Сэргээн засах анагаах ухааны тулгуур гурван мэргэжил гэж бий. Нэгдүгээрт, хөдөлгөөн засалч, хоёрдугаарт, хөдөлмөр засалч, гуравдугаарт хэл засалч. Шинэ тутам салбар учраас Монголд энэ чиглэлээр мэргэжлийн боловсон хүчний нөөц дутмаг байна. 2007 онд АШУҮИС Японы Гүнма их сургуулийн мэргэжилтнүүдтэй хамтран хөдөлгөөн засалчийн анги нээснээс хойш энэ мэргэжлээр жил бүр элсэлт авдаг болсон. Ингэснээр өдгөө улсын хэмжээнд хөдөлгөөн засалчаар 208 мэргэжилтэн ажиллаж, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байна. Хөдөлмөр засалчийн хувьд 2014 оноос хөдөлмөр засалчийн анги нээснээс хойш, 20 гаруй мэргэжилтэн бэлтгэгдээд байна.³⁰ Үүнээс үзэхэд, хөдөлмөр засалч, хөдөлгөөн засалчийн мэргэжилтэн манай улсад тооны хувьд хангалтгүй бөгөөд эдгээр мэргэжил маш их эрэлттэй байгаа юм. АШУҮИС жил бүр эдгээр мэргэжлээр тус бүр 30 оюутан элсүүлэх квоттой боловч квотдоо хүрсэн элсэлт авч чадахгүй байгаа нь хүний нөөцийн хомсдол бий болох гол шалтгаан юм.

Сэргээн засах эмчилгээ, үйлчилгээ гэдэг нь маш өргөн, мэргэжлийн ойлголт юм. Иргэд хөдөлгөөн болон хөдөлмөр засалчийг нэг зүйл мэтээр андуурдаг. Эдгээр нь тус тусын онцлогтой тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг, багаар ажилладаг мэргэжилтэн юм. Хэл засалчийн хувьд одоогоор бакалаврын түвшний мэргэжилтэн хараахан бэлтгэж эхлээгүй байна. Цөөн эмнэлэгт энэ чиглэлээр ажиллаж байгаа хүмүүс байдаг нь ихэвчлэн гадаадын мэргэжилтнүүдийг дагаж мэргэшсэн, эсвэл ОХУ-д суралцсан байдаг аж. Хэл ярианы үйл ажиллагаа төрөлхийн болон олдмолоор

---

³⁰ Д.Батлхам, “Хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалчаар төгссөн мэргэжилтэнд олон боломж нээлттэй байна. Хөдөлмөр, Нийгмийн хамгааллын яам, accessed August 19, 2022 <https://mlsp.gov.mn/content/detail/1611>

алдагдсан үед энэ мэргэжлийн эмч тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг эрэлт ихтэй мэргэжил юм.³¹

Сэргээн засах анагаах ухааны хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалч, хэл засалч гэсэн гурван үндсэн мэргэжил байдгаас Монгол Улсад хөдөлгөөн засалчийг 2011 оноос, хөдөлмөр засалчийг 2014 оноос бэлтгэж эхэлсэн бол хэл засалчийг хараахан бэлдэж эхлээгүй байна. Бэлдэж буй хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалчийн ангид элсэн суралцагчдын тоо хангалтгүй байгаа зэргээс үзэхэд манайд мэргэжлийн сэргээн засалч дутагдалтай байна.

Түүнчлэн, MNS 6801:2019 стандартад сэргээн засах төвийн хүний нөөцийн орон тооны доод хязгаарыг дараах байдлаар баталжээ.

Хүснэгт 3-5. MNS 6801:2019 стандартад заасан сэргээн засах төвийн хүний нөөцийн орон тооны доод хязгаар

№	Мэргэжлийн нэр	Орон тооны доод хязгаар
1	Сэргээн засахын их эмч	1 (Тусламж үйлчилгээний онцлогоос хамааран 10-15 үйлчлүүлэгч тутамд)
2	Сэргээн засахын сувилагч	1 (Тусламж үйлчилгээний онцлогоос хамааран 8-10 үйлчлүүлэгч тутамд)
3	Хөдөлгөөн засалч	2
4	Хөдөлмөр засалч	1
5	Хэл засалч	1

А.2 20 хүртэл ортой сэргээн засах төв

№	Мэргэжлийн нэр	Орон тооны доод хязгаар
1	Сэргээн засахын их эмч	2
2	Сэргээн засахын сувилагч	4
3	Хөдөлгөөн засалч	2
4	Хөдөлмөр засалч	1
5	Хэл засалч	1
6	Нийгмийн ажилтан	1
7	Эмнэлзүйн сэтгэл зүйч	1
8	Тогооч	1

³¹ Мөн тэнд.

А.3 21-ээс дээш ортой сэргээн засах төв

№	Мэргэжлийн нэр	Орон тооны доод хязгаар
1	Ерөнхий эмч	1
2	Сэргээн засахын их эмч	3
3	Сэргээн засахын сувилагч	10
4	Хөдөлгөөн засалч	4
5	Хөдөлмөр засалч	3
6	Хэл засалч	1
7	Нийгмийн ажилтан	1
8	Хоол зүйч	1
9	Эмнэлзүйн сэтгэл зүйч	1
10	Төрөлжсөн мэргэшлийн эмч	1 (үйл ажиллагааны онцлогийн дагуу)
11	Тогооч	1

Энэхүү стандартын дагуу Монгол Улсад 2022 оны байдлаар ЭМДЕГ-тай гэрээ байгуулан ажиллаж буй 46 сувилалд ажиллавал зохих хүний нөөцийг тооцож үзэхэд, улсын хэмжээнд хамгийн багадаа 92-184 мэргэжлийн хөдөлгөөн засалч, 46-138 мэргэжлийн хөдөлмөр засалч, 46 хэл засалч, нийгмийн ажилтан, эмнэлзүйн төрөлжсөн мэргэшлийн эмч шаардлагатай байна. Цаашлаад, 92-184 сэргээн засахын их эмч, 184-460 сэргээн засахын сувилагч, болон бусад мэргэжлийн хүний нөөц шаардагдаж байна. Ялангуяа, хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалч, хэл засалч зэрэг манайд шинэ тутам мэргэжлийн салбарт бэлтгэгдэж буй хүний нөөцийн нийлүүлэлт дээрх эрэлтийг хангах боломжгүй байна.

2020 оны байдлаар Монгол Улсын хэмжээнд сэргээн засах чиглэлийн эрүүл мэндийн байгууллагын тоо ердөө 161 байгаа нь эрүүл мэндийн байгууллагын нийт ажилчдын ердөө 0,3 хувийг эзэлж байна³². Дэлгэрэнгүйг хүснэгтээс харна уу.

Хүснэгт 6. Эрүүл мэндийн байгууллагын ажиллагчдын тоо, 1990-2020 он, сонгогдсон онуудаар

Мэргэжил	1990	2000	2005	2010	2015	2020
----------	------	------	------	------	------	------

³² Б.Нарантуяа нар. Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв, ДЭМБ-ын суурин төлөөлөгчийн газар, Эрүүл мэндийн үзүүлэлт 2020 он. http://hdc.gov.mn/media/uploads/2021-08/Eruul_mendiin_uzuulelt_2020.pdf

	47					
Бүгд	205	31507	33649	39608	47429	56502
	37					
Үүнээс: Эмэгтэй	482	25284	27556	32591	38737	46379
Эмнэлгийн удирдах ажилтан		0	290	616	871	1277
Эм зүйчид		648	787	1176	1504	2639
Их эмч-Бүгд	6 180	6498	6788	7497	9563	12431
Үүнээс: Эмэгтэй	4406	4999	5306	5919	7376	9518
Ерөнхий мэргэжлийн		858	692	736	2012	1973
Үндсэн ба төрөлжсөн мэргэжлийн:		5094	4977	5825	5833	7895
Дотрын	1041	971	701	749	951	1200
Хүүхдийн	1311	716	488	494	706	725
Мэс заслын ба гэмтэл, согог заслын	333	361	407	491	632	868
Мэдээгүйжүүлэлт, эрчимт эмчилгээний		146	193	254	252	453
Эх барих, эмэгтэйчүүд	403	475	528	608	721	862
Хавдарын	78	29	62	73	58	83
Мэдрэлийн	242	139	188	240	290	378
Сэтгэцийн		98	129	130	127	171
Нүдний	87	84	106	139	147	182
Чих, хамар, хоолойн	116	105	114	127	138	194
Арьс, харшлын	136	152	58	61	145	192
Халдварын:	202	171	144	165	285	382
БЗДХ/ДОХ		0	70	69	82	76
Сүрьеэгийн	132	93	115	105	97	120
Сэргээн засахын	124	128	94	81	127	161
Эмгэг судлалын	84	91	114	76	91	67
Дүрс оношлогооны	104	89	205	270	416	420
Лабораторийн	219	192	177	264	308	227
Бусад мэргэжлийн		1054	1084	1429	439	342
Уламжлалт анагаахын		178	307	348	700	1015
Нүүр амны	293	368	522	588	1018	1548

Эх сурвалж: Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв, ДЭМБ-ын суурин төлөөлөгчийн газар, Эрүүл мэндийн үзүүлэлт 2020 он

Хүний нөөцтэй холбоотой хамгийн чухал асуудал нь эрүүл мэндийн салбарын албан хаагчид тогтвортой ажиллах боломж үгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, бэлтгэгдсэн албан хаагчдаа салбартаа ажиллуулах боломж сул байгаа нь эмнэлгийн салбарын ажилтны үнэлэмж, цалин хангамж сул байгаатай холбоотой байна. Түүнчлэн, Монгол Улсад дагнасан сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлж буй сэргээн засах гол төвийн албан хаагчид эмнэлгийн ажилчдад олгогддог нийгмийн дэмжлэгээс гадуур үлдэх тохиолдол судалгааны мэдээлэл цуглуулах ажлын явцад анзаарагдав.

Тухайлбал, Монгол Улсын 2021 төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2021 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулж, цар тахлын эрсдэлтэй нөхцөлд ажиллаж байгаа эрүүл мэндийн салбарын ажилтнуудыг дэмжих зорилгоор “улаан бүс”-д ажиллаж байгаа 13 мянган эмч, ажилчдад 2 сая төгрөг, эрүүл мэндийн салбарын бусад 19.5 мянган ажилчдад 1 сая төгрөгийн мөнгөн урамшуулал олгосон боловч Сэргээн засах төвийн албан хаагчдад Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яаманд харьяалагдах тул эдгээр урамшууллын гадуур үлджээ³³.

Нийгмийн дэмжих үйлчилгээ, хөгжүүлэх болон сэргээн засах эмчилгээний хүртээмж дутмаг байна. Монгол Улсын хувьд алслагдмал суурьшсан эсвэл бүртгэлд хамрагдаагүй хүн амын бүлгүүдийг тодорхойлох, төрийн үйлчилгээг хүргэхэд тодорхой сорилтуудтай тулгарсаар байна. Үүнд, дотоодын шилжилт хөдөлгөөн, хотод бүртгэлгүй шилжин ирэгсэд, хөдөөгийн алслагдмал бүсийн оршин суугчид, хөрөнгө санхүү болон чадавхын хомсдол зэргийг дурдаж болно. Хөгжлийн бэрхшээлийг анагаах ухааны өнцгөөс харж, ХБИ-ийг голлон эмнэлгийн эсвэл асрах байрны нөхцөлд сэргээн засах үйлчилгээгээр хангаж байгаа нь өөрөө хүндрэл бэрхшээлийг үүсгэж байна. Халамжийн тэтгэмж олгохоос бусдаар ХБИ-д нийгмийн цогц үйлчилгээ хүргэж чаддаггүй ба тухайлбал гэрээр сувилах үйлчилгээ хязгаарлагдмал (жилд 15 өдрөөс ихгүй), нийтийн тээврийн зардлыг зөвхөн хэсэгчлэн нөхөн олгодог, тусгай хэрэглээний тоног төхөөрөмжийн олдоц муу, нэр төрөл хэт цөөн зэргийг дурдаж болно. ХБИ-ийн 30 хувь нь тусгай хэрэглээний тоног төхөөрөмж ашиглахыг хүсдэг ч ердөө 6 хувьд нь хүрэлцдэг аж.³⁴ Төрийн бус байгууллагууд (ТББ)-ын оролцоо, дэмжлэгтэйгээр олон нийтэд түшиглэсэн үйлчилгээ аажмаар бий болж байгаа ч санхүүжилт дутагдахын зэрэгцээ голлон нийслэл хотод төвлөрч байна. Нийгмийн халамжийн тогтолцоонд хувиараа дэмжих үйлчилгээ эсвэл гэрээр асрах үйлчилгээ үзүүлэхийг онолын хувьд зөвшөөрсөн боловч хэрэгжүүлэх журам байдаггүй.

---

³³ Чанарын судалгааны ганцаарчилсан ярилцагч №1. Ярилцлагын огноо 2022.07.22

³⁴ Азийн хөгжлийн банк, Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог хангах нь: Ажиглал ба санал. 2019.

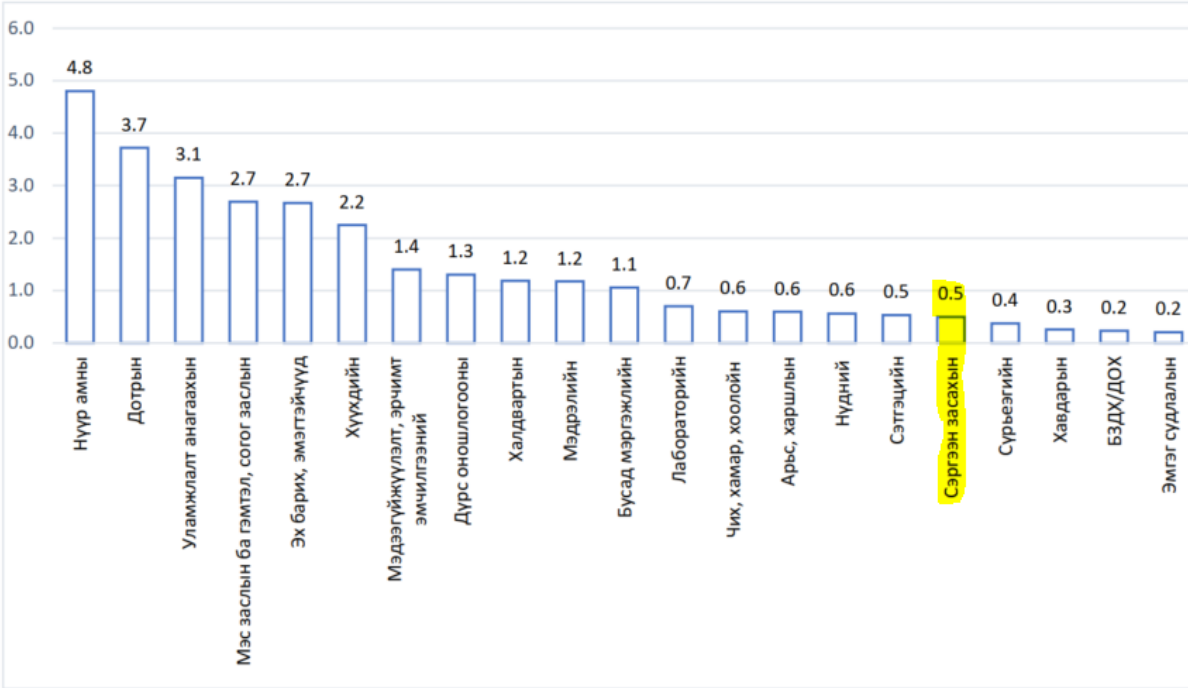
Дэлхийн улс орнуудын туршлагаас харахад, эмнэлгийн нөхөн сэргээлтээс гадна сэтгэлзүйн дэмжлэгийн үйлчилгээ нь мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн тогтолцоонд амин чухал ач холбогдолтойд тооцогдож байна. Учир нь хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон иргэд сэтгэл зүйн маш том гэмтэлд ордог. Аливаа иргэн гэнэт бэртэл, гэмтэлд ороод хөгжлийн бэрхшээлтэй гэдэг статустай болоход сэтгэлзүйн хувьд асар том гэмтдэг. Сэргээн засах төвийн бүтэц, үйл ажиллагааны MNS 6801:2019 стандартын 7.3.1-т “Үйлчлүүлэгч болон гэр бүлийн гишүүдэд үйл ажиллагааны чадвар алдагдал, сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний талаар сэтгэлзүйн зөвлөгөө өгнө.” 7.3.2-т “Үйлчлүүлэгч болон гэр бүлийн гишүүдэд сэтгэлзүйн тусламж, нийгмийн сэргээн засах үйлчилгээг мэргэжлийн сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтан үзүүлнэ” хэмээн заасан боловч Хөдөлмөр, Нийгмийн хамгааллын яамны батлагдсан орон тоогоор Сэргээн засах төв сэтгэл зүйч гэсэн орон тоогүй ажиллаж байна. Иймд, эмч нар өөрсдөө давхар сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөөд, хүнээ дэмжээд явдаг аж. Сэтгэл зүйн зөвлөгөөг мэргэжлийн сэтгэл зүйч хүн өгвөл илүү үр дүнтэй боловч, сэргээн засах тусламж, үйлчилгээг үзүүлж буй байгууллагууд батлагдсан орон тоо хангалтгүй болон бусад шалтгаанаар мэргэжлийн сэтгэл зүйч ажиллуулж чадахгүй байна.³⁵

Түүнчлэн, Монгол Улсад 2020 оны байдлаар 10000 хүн амд ногдох сэргээн засахын мэргэшсэн их эмчийн тоо ердөө 0,5 хувийг эзэлж байна (дүрс 2).

Дүрс 2. 10000 хүн амд ногдох их эмч, мэргэшлийн төрлөөр, 2020 он

---

³⁵ Чанарын судалгааны ганцаарчилсан ярилцагч №1. Ярилцлагын огноо 2022.07.22

Эх сурвалж: Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв, ДЭМБ-ын суурин төлөөлөгчийн газар, Эрүүл мэндийн үзүүлэлт 2020 он

2021 оны судалгаагаар Монгол Улсад сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ авах шаардлагатай 100 мянга гаруй иргэн бий гэсэн тооцоо гарчээ. 2012 онд сэргээн засах болон сувиллын тусламж үйлчилгээг 56 мянга орчим иргэн авсан бол 2019 онд энэ тоо 109 мянга болтлоо өссөн байна. (Хүснэгт 7. Дэлгэрэнгүй мэдээлэл хавсралт 5)

Хүснэгт 7. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого, зардал

ЭМД-ын сангийн орлого, зардлын үзүүлэлт		
Сэргээн засах болон сувиллын тусламж, үйлчилгээ		
2012	Хүний тоо (мянган хүн)	55.806
	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	4017.829947
2013	Хүний тоо (мянган хүн)	58.657
	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	4342.763803
2014	Хүний тоо (мянган хүн)	67.669
	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	7402.275868
2015	Хүний тоо (мянган хүн)	71.393
	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	7847.257531

	Хүний тоо (мянган хүн)	-
2016	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	9035.42096
	Хүний тоо (мянган хүн)	94.04
2017	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	10351.87
	Хүний тоо (мянган хүн)	96.522
2018	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	10622.09281
	Хүний тоо (мянган хүн)	109.0
2019	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	10,937.5

Эх сурвалж: Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв, ДЭМБ-ын суурин төлөөлөгчийн газар, Эрүүл мэндийн үзүүлэлт 2019 он

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний өнөөгийн нөхцөл байдалд тулгарч буй асуудлыг дараах байдлаар нэгтгэж дүгнэж болох юм. Үүнд:

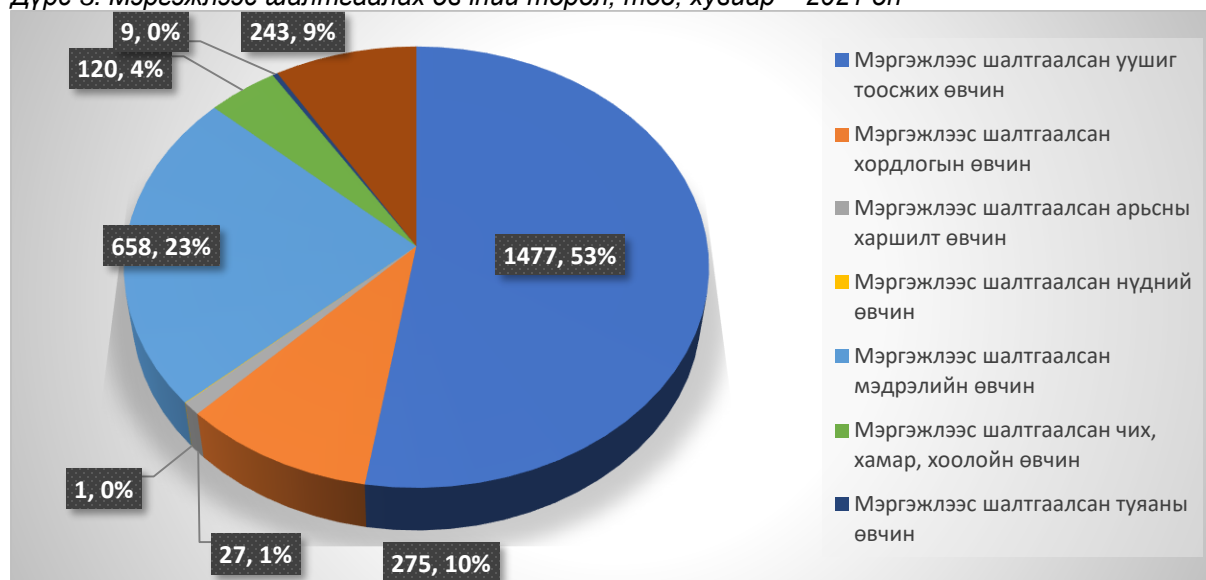
- **Хүний нөөц:** Монгол Улсын хэмжээнд 2020 оны байдлаар сэргээн засах чиглэлийн 161 эмч мэргэжилтэн үйл ажиллагаа явуулж байв. Мөн Монгол Улсын хэмжээнд сэргээн засах чиглэлийн гол гурван мэргэжилтэн буюу хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалчийг хангалттай тоогоор бэлтгэж, хөдөлмөрийн зах зээлд нийлүүлж чадахгүй байна. Хэл засалчийн хувьд огт бэлтгэж эхлээгүй байгаагаас хөдөлмөр засалч мэргэжлийн хүн хавсран хэл засалчийн ажлыг зарим эмнэлгүүдэд гэрээгээр олгож байна.
- **Үйлчилгээний чанар, хүртээмж:** 2016 оноос хойш жил бүр дунджаар 100 мянга орчим иргэд сэргээн засах үйлчилгээ авсаар иржээ. Эрүүл мэндийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн 2022 оны 1-р сарын 28-ны 01 дүгээр тогтоолоор сэргээн засахын ор хоногийн төлбөрийг шинэчлэн баталсан нь хувийн эмнэлгүүд, сувиллуудад сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах сонирхлыг бий болгосон нь үйлчилгээний хүртээмж талаас эерэг өөрчлөлт болсон байна. Гэсэн хэдий ч нарийн мэргэжилтний нийлүүлэлт хангалтгүй байгаа нь үйлчилгээний чанарт сөргөөр нөлөөлж буй нь сэргээн засах үйлчилгээ авах иргэдийн тоо өсөж буйгаас харагдаж байна.

3.2 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлээс шалтгаалах өвчин үүсэж байгаа эсэх талаарх тандалт судалгаа

Монгол Улсын хэмжээнд Мэргэжлээс шалтгаалах өвчин судлалын эмнэлэгт 1972 оноос хойш 10069 тохиолдол бүртгэгдсэнээс 2021 оны байдлаар мэргэжлээс шалтгаалах өвчний улмаас хөдөлмөрийн чадвар алдалт тогтоолгосон 2810 хүн идэвхтэй хяналтад байна. Энэ нь 2020 оныхоос 5.1%-аар буурсан үзүүлэлт юм.

- Хяналтын өвчтөнүүдийг хүйсээр нь авч үзэхэд: эрэгтэй 2236 буюу 79,6%
- Салбараар нь авч үзэхэд: уул уурхай, олборлолт 2035 буюу 72,4%
- Насаар нь авч үзэхэд: 51-59 нас 1116 буюу 39,7%
- Ажилласан жилээр нь авч үзэхэд: 11-19 жил 1427 буюу 50,8%
- ХЧА-ын хувиар авч үзэхэд: 50-69%-тай 1794 буюу 63,8%
- Өвчний нэршлээр нь авч үзэхэд:
  - мэргэжлээс шалтгаалсан уушги тоосжих өвчин 1477 буюу 52,6%
  - мэргэжлээс шалтгаалсан мэдрэлийн өвчин 658 буюу 23,4%,
  - мэргэжлээс шалтгаалсан хордлогын өвчин 277 буюу 9,8%³⁶ тус тус байна

Дүрс 3. Мэргэжлээс шалтгаалах өвчний төрөл, тоо, хувиар – 2021 он

Эх сурвалж: Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл мэндийн төв

³⁶ Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл мэндийн төвийн албан ёсны цахим хуудас. <http://www.habemt.gov.mn/page/3618.shtml?sel=6285>

Хянагдаж буй өвчтөнүүдийг харьяаллаар нь авч үзвэл

Хүснэгт 8. Хянагдаж буй өвчтөнүүдийн тоо, харьяаллаар – 2021 он

Улаанбаатар	1204
Дархан-Уул	416
Орхон	374
Хэнтий	329
Сэлэнгэ	148
Дорноговь	92
Баян-Өлгий	58
Хөвсгөл	31
Булган	30
Өвөрхангай	29
Говьсүмбэр	26
Дорнод	23
Төв	17
Сүхбаатар	8
Ховд	6
Өмнөговь	6
Дундговь	5
Архангай	3
Баянхонгор	3
Завхан	1
Увс	1
Говь-Алтай	0

Эх сурвалж: Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл мэндийн төв

Хүснэгт 9. Улаанбаатарт хянагдаж буй өвчтөнүүдийн тоо, дүүргээр – 2021 он

Баянзүрх	190
Баянгол	102
Багахангай	2
Багануур	162
Налайх	376
Сүхбаатар	76
Сонгинохайрхан	148
Хан-Уул	79
Чингэлтэй	69

Эх сурвалж: Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл мэндийн төв

Дөрөв. Олон улсын сайн туршлагууд

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, ОУХБ болон бусад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудаас сайн туршлагыг танилцуулсан байдаг. Эдгээрээс тоймлон хүргэвэл:

4.1 Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний онцлог

Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн талаар тоймгүй олон тодорхойлолт бий. Гэсэн хэдий ч энэ салбарын эрдэмтдийн дийлэнх нь “Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт гэдэг нь энгийн үгээр тодорхойлбол, эрүүл мэндийн хувьд асуудалтай хэн нэгнийг ажлаа үргэлжлүүлэн хийх, ажилдаа эргэн орж ажлаа хийхэд нь тусалдаг цогц үйл ажиллагаа юм” гэсэн тодорхойлолтыг ашиглахад санал нэгдэж байна³⁷. Тус тодорхойлолт нь Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллагаас санал болгосон “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг тохиромжтой ажлын байраар хангагдах нөхцөлийг бий болгох” гэсэн тодорхойлолттой хамгийн дөхүү тодорхойлолт юм. Харин Селандерийн дэвшүүлснээр “Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт нь ажил эрхлэх явцдаа бэртсэн, өвдсөн, хөдөлмөрийн зах зээлд эргэн орох нөхцөлгүй болсон хүнийг ажилд орох боломжийг сэргээхэд чиглэсэн эрүүл мэндийн, сэтгэл зүйн, нийгмийн, ажил мэргэжлийн цогц үйл ажиллагаа юм”³⁸ гэсэн тодорхойлолт нь өргөн хүрээнд хамгийн оновчтойд тооцогдож байна. Үүнээс үзэхэд, мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийг дараах шатлалуудаас бүрдэх цогц үйл ажиллагаа гэж үзэж болох юм. Үүнд:

1. Эмнэлгийн сэргээх засал
2. Сэтгэл зүйн хувьд бэлдэх, сэргээн засах
3. Нийгмийн сэргээн засал,
4. Ажил, хөдөлмөрт эргэн ороход чиглэсэн үйлчилгээ

---

³⁷ British Society of Rehabilitation Medicine Vocational Rehabilitation - the way forward: report of a working party. BSRM: London (2000)

³⁸ Selander J (1999) Unemployed sick-leavers and vocational rehabilitation. A person level study based on a national social insurance material. Dissertation from the Department of Rehabilitation Medicine. Karolinska Institute. Stockholm, Sweden

Хүснэгт 10. Өвчлөл, бэртэл, гэмтлээс үүдэн хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон иргэний хөдөлмөрийн зах зээл дээр эргэн орох нийтлэг бүдүүвч загвар

1	Ажлын байр	
2	Өвчлөл, бэртэл гэмтэл	
3	Эрүүл мэндийн даатгал	
4. Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт	а. Эмнэлгийн нөхөн сэргээлт	эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн чиглэлийн сэргээн засах хөтөлбөрүүд
	б. Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт	боловсрол, ажил мэргэжил, сургалт, хамт олны дэмжлэг гэх мэт эмнэлгийн бус хөтөлбөрүүд
5	Шийдвэр	
6	Ажилдаа эргэн орох уу? эсвэл Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний байнгын тэтгэвэр тогтоолгох уу?	

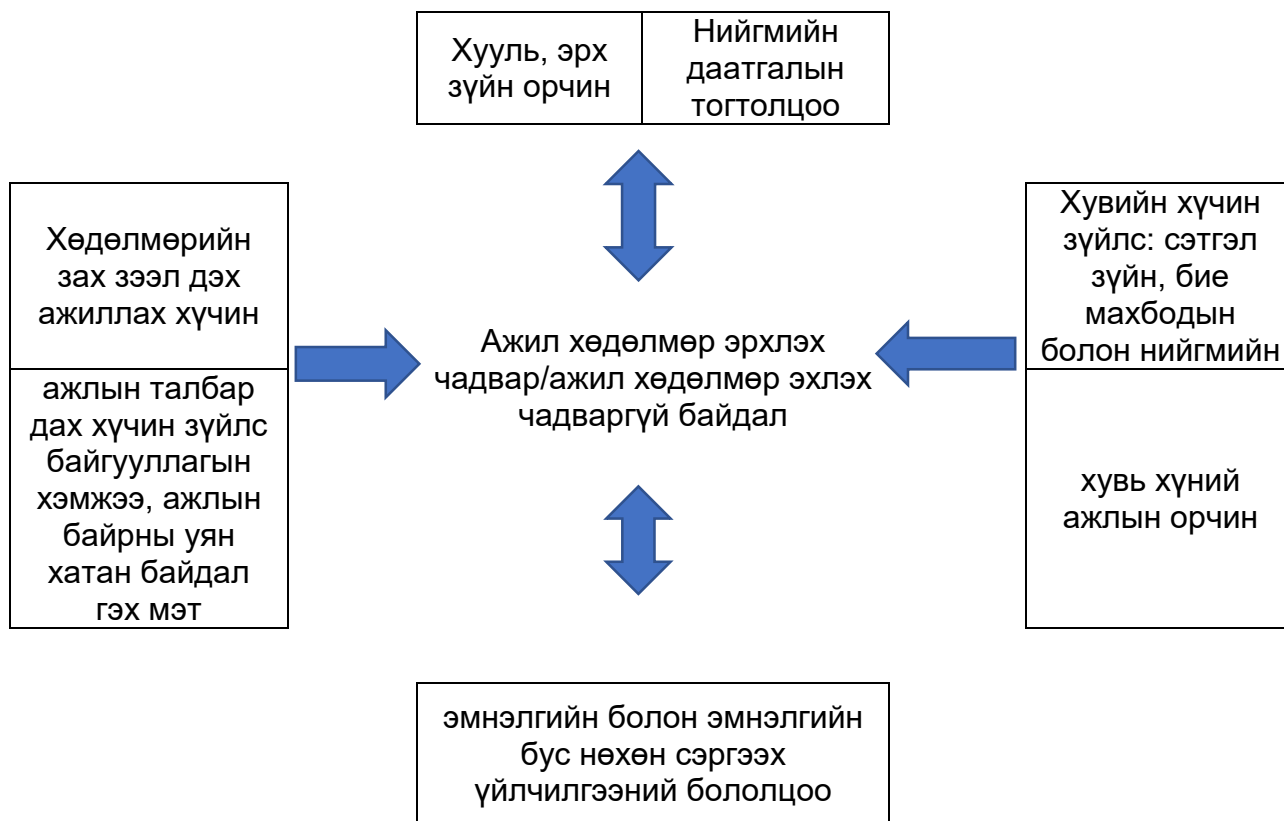
Эх сурвалж: Taylor and Francis Ltd. <http://www.tandf.co.uk/journals no.21>

Дээрх бүдүүвч нь мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний дэлхийн улс орнуудад байх хамгийн нийтлэг бүдүүвч юм. Хэдийгээр улс орнуудын хооронд мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн зохион байгуулалтууд харилцан адилгүй байдаг ч мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн зорилго нь үргэлж хувь хүний утга учиртай ажил эрхлэлтэд эргэн орох чадварыг нэмэгдүүлэхэд оршдог.

Хөгжлийн бэрхшээлийг төрөлхийн болон олдмол гэж ангилдаг. Гэсэн хэдий ч, аливаа хөдөлмөрийн чадваргүй байдал нь тухайн хүн ердийн ажил үүргээ биелүүлэх чадварт нөлөөлж байдаг тул нөхөн сэргээлт зайлшгүй шаардлагатай болно. Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээ нь ажиллах хугацаандаа хөдөлмөрийн чадвараа алдсан хүмүүст болон хөдөлмөр эрхлэх насанд хүрэхдээ хөдөлмөрийн чадваргүй байсан хүмүүст аль аль руу нь чиглэж байх ёстой. Доорх бүдүүвчээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажил эрхлэхэд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг харуулав.

Дүрс 4. Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний орчин

Эх сурвалж: Vocational Rehabilitation – The Way Forward BSRM Worknig group party report

Дээрх бүдүүвчид хувь хүний болон хүрээлэн буй орчны хүчин зүйлсийн харилцан уялдааг харуулж байна. Үүнд хууль эрх зүйн орчин, мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээг авах боломж, түүнтэй холбогдох эрх зүйн орчин, зэргээс хувь хүн хөдөлмөр эрхлэх, эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй үлдэж, ажил эрхлэх боломжгүй үлдэх нь шууд хамааралтай болох нь харагдаж байна. Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээ хомсдол нь хувь хүн ажил эрхлэх боломжтой шууд холбоотой байна. Нөгөө талаар, нийгмийн даатгалын тогтолцоо, мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний боломжит байдал зэргийг бодлогоор амжилттай хослуулбал, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажил хөдөлмөрөө эрхлэх боломжоор хангагдах үндэслэл болдог.

Эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцооны гол зорилго нь аливаа тодорхой эмгэгийг эмчлэх, илрүүлэх, өвчний шинж тэмдгийг арилгаж хэвийн болгоход оршдог. Эрүүл мэндийн нийтлэг асуудалтай иргэд харьцангуй хурдан ажилдаа эргэн ордог байна. Харин хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд эмнэлгийн нөхөн сэргээлт, тусламж

үйлчилгээг ажлын ажлын байртай нягт уялдуулах нь илүү үр дүнтэй болохыг олон судалгаа харуулдаг. Товчоор хэлэхэд, аливаа хүн ажилдаа эргэн ороход мэргэжлийн нөхөөн сэргээх үйлчилгээний үр дүнтэй байдал нь дараахаас хамааралтай болох нь судалгаагаар нотлогддог. Үүнд:

1. **Эрүүл мэндийн даатгалын тогтолцоо ажлын байранд анхаарах.** Мэргэжлийн нөхөн сэргээлт нь эрт үеийн оношилгоо, ажлын байранд гол анхаарлаа хандуулах, хувь хүний хэрэгцээнд нийцүүлж үйлчилгээ, үзүүлэх зэрэгтэй хослуулах, мөн
2. **Тохиромжтой ажлын байранд оруулахад анхаарах.** Ажилдаа эргэн ороход идэвхтэй дэмжих, түр ажлын байраар хангах зохицуулалттай уялдуулах³⁹

Аль аль нь чухал ач холбогдолтой бөгөөд хоорондоо хамааралтай. Урт хугацаанд эерэг үр дүн гаргахын тулд аль алиныг нь хослуулан хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

4.2 Олон улсын түршлага

4.2.1 Япон Улс

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр тэргүүлэн ажиллаж буй Япон Улсын хувьд ерөнхий нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээнүүдийг 1979 онд байгуулагдсан ХБИ-ийн Нөхөн Сэргээлтийн Үндэсний Төв хариуцан хүргэж байна. Мөн тухайн хүний хөдөлмөрийн чадвар алдалт болон чадавхаас хамааран үндсэн 3 шат бүхий үйлчилгээг санал болгож байгаа бөгөөд эрүүл мэнд, сургалт гэх мэт эхний хоёр үе шатны үйлчилгээг ерөнхий нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээг уг үндэсний төв хариуцан гүйцэтгэж байна. Харин III шатны буюу ХБИ-ийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээг 1991 онд байгуулагдсан Мэргэжлийн Нөхөн Сэргээлтийн Үндэсний Хүрээлэн үзүүлж байна. Япон улс дах нөхөн сэргээлтийн ерөнхий үе шат болон үе шат бүрд хүргэж буй үйлчилгээ болон үзүүлж буй байгууллагуудын ерөнхий чиг үүргийг доорх дүрсэд харууллаа.

Дүрс 5. Япон улсын ХБИ-дэд хүргэж буй нөхөн сэргээх үйлчилгээний ерөнхий зураглал ба гол байгууллагуудын чиг үүрэг

Аливаа иргэн осол, гэмтэл, өвчин эмгэгт өртсөн бол:

³⁹ Gordon Waddell, A Kim Burton, Nicholas AS Kendall, Vocational Rehabilitation: What work, for whom, and when? 2008, p43.

Дээрх ерөнхий зураглалаас харахад, ХБИ-дэд зориулсан нөхөн сэргээлтийн асуудал нь эрүүл мэнд, сургалт, мэргэжлийн нөхөн сэргээлт гэсэн 3 үндсэн том бүлэгт хуваагдаж байгаа нь харагдаж байна. Энэхүү 3 том бүлэг чиг үүргүүдийг хариуцсан талууд нь бие даан, мэргэжсэн үйл ажиллагаа явуулж байгаа хэдий ч, бие бие рүүгээ чиглүүлэх, зуучлах байдлаар нэгдсэн цогц үйлчилгээг ХБИ-д үзүүлж байна.

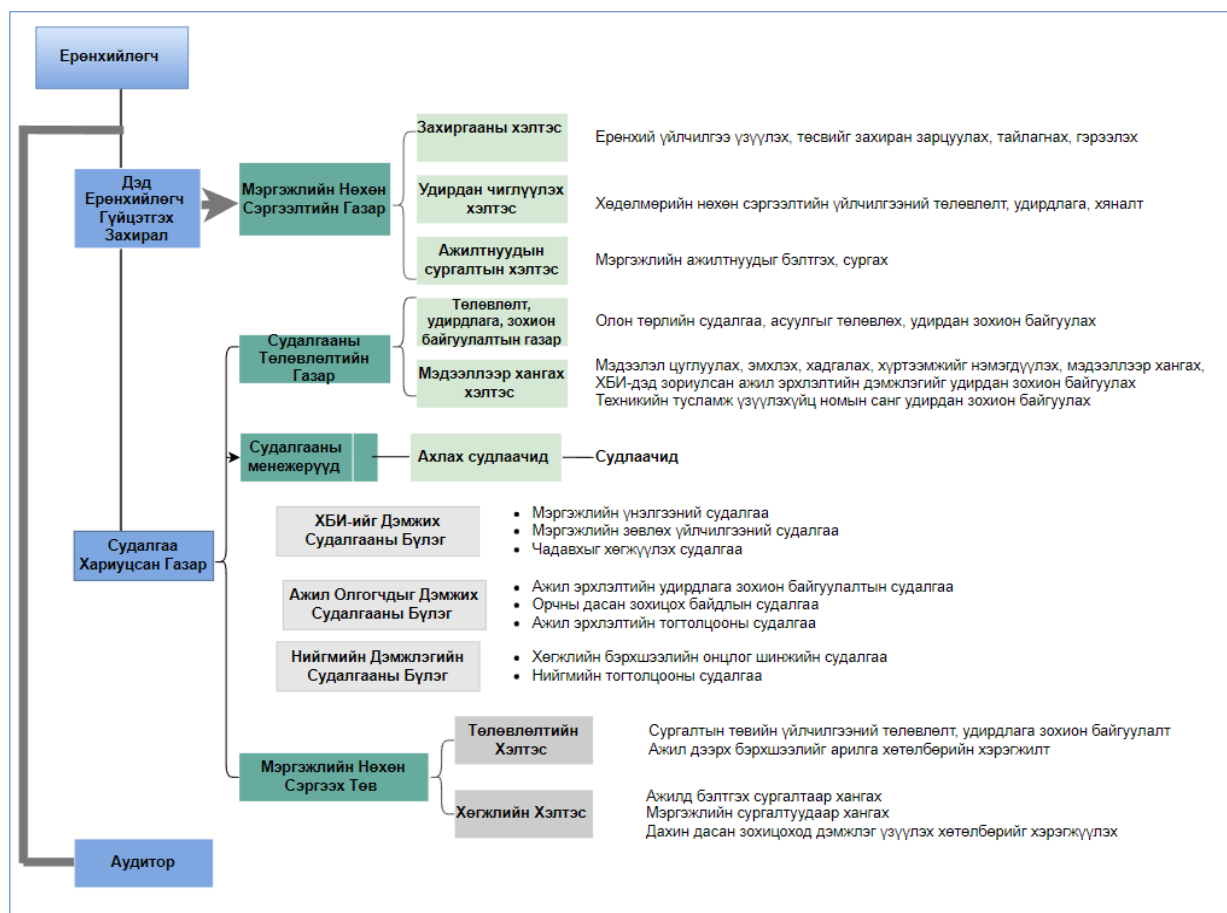
Энэхүү судалгааны хүрээнд мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн асуудлыг онцлон авч үзэж байгаагийн хувьд *Мэргэжлийн Нөхөн Сэргээлтийн Үндэсний Хүрээлэн*

Япон улсын Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Иргэдийн Хөдөлмөр Эрхлэлтийг дэмжих тухай хуулийн 2р бүлгийн 7-д зааснаар: 'мэргэжлийн нөхөн сэргээлт' гэдэг нь хуульд заасан дараах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг хэлнэ. Үүнд: мэргэжлийн чиглүүлэх үйлчилгээ, мэргэжлийн сургалт, ажлын байранд ажиллуулан дасгах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг бие даан хөдөлмөр эрхлэх нөхцөлөөр хангах зэрэг ажлууд багтана

(The National Institute of Vocational Rehabilitation) хэмээх бие даасан байгууллагынх нь бүтэц, үйлчилгээг дэлгэрүүлэн авч үзье.

Уг хүрээлэн байгуулагдсанаас гол үйл ажиллагааг ‘Хөгшин, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй, Ажил Хайгчдын Ажил Эрхлэлтийг Дэмжих Байгууллага’-д шилжүүлж, түүнээс хойш мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн чиглэлд судалгаа, сургалт, мэргэжлийн үйлчилгээгээр дамжуулан ХБИ-ийн дундах мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээг ухуулан таниулах, чанарыг сайжруулахаар ажиллаж байна. Байгууллагын бүтцийн хувьд, дараах бүтэцтэй байна.

Дүрс 5. Мэргэжлийн нөхөн сэргээн засалтын үндэсний институтийн бүтэц, Япон улс.

Эх сурвалж: <https://www.nivr.jeed.go.jp/english/about/index.html>

Дээрх бүтцийн хувьд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой бүхий л мэдээллийг тогтмол цуглуулж, судалж, дүн шинжилгээ хийж, уг байгууллагаас үзүүлж буй үйлчилгээнд тусгаж, тогтмол сайжруулах арга хэмжээ авдаг нь ихээхэн давуу талтай байна. Тухайлбал, эдгээр бүтцэд буй мэргэжлийн нөхөн сэргээх төвийн үйлчилгээг хариуцсан газарт үзүүлж буй аливаа сургалт нь

дан ганц хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд бус ажил олгогчид болон мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлж буй ажилтнуудад давхар хүрдэг учраас илүү нэгдмэл арга хэмжээ болж байна.

Мөн өөр өөр хөгжлийн бэрхшээл бүхий иргэдийн онцлогийг тогтмол судалж, үнэлэх замаар ажлын байранд ашиглахуйц, нотолгоонд суурилсан, гарын дор ашиглахуйц үнэлгээ, гарын авлагыг боловсруулж нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээг цогц байдлаар хүргэх, төлөвлөх боломжийг бүрдүүлж байна. Үүнд, дараах олон төрлийн гарын авлага, удирдамж, хэрэглэгдэхүүнийг онцлон дурдаж болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд	Ажил олгогчдод
<ul style="list-style-type: none"> Ажлын байранд эргэн нэгтгэх гарын авлага (үнэлэх хуудас, сургалтын гарын авлага г.м багц) Ажлын байранд дэмжлэг үзүүлэхэд ашиглах шалгах хуудас ХБИ-г ажлын байранд дасгах, дэмжих гарын авлага (Хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл тус бүрд тохирсон) Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үнэлгээний техник ХБИ-ийг ажлын байран тогтоон авч үлдэх гарын авлага ХБИ-ийг ажилд болон бусад байгууллагад зуучлах удирдамж Ажлын байран дээрх харилцааны ур чадварын сургалт 	<ul style="list-style-type: none"> Ажлын байранд эргэн нэгтгэх гарын авлага (үнэлэх хуудас, сургалтын гарын авлага г.м багц) Ажлын байранд дэмжлэг үзүүлэхэд ашиглах шалгах хуудас Стрессийн үнэлгээний хуудас ХБИ-ийг ажлын байран дээр дэмжин ажиллах удирдамж (ХБ-ийн төрөл тус бүрд тохирсон) ХБИ-ийг эрүүл мэндийн болон ажлын талбарт нь хамтран дэмжлэг үзүүлэх удирдамж ХБИ-дэд заавар, чиглэл өгөх, зөвлөлдөхөд ашиглах хуудас

Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хувьд дараах алхмуудын дагуу нарийвчилсан үйлчилгээ үзүүлж байна. Эдгээрийн хүрээнд дараах гол талуудын хувьд мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн дараах чиг үүрэг бүхий үйлчилгээнүүдийг тус бүр хариуцан гүйцэтгэдэг ажээ.

Үйлчилгээ үзүүлэгчийн төрөл	Удирдан, зохион байгуулагч тал	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж буй үйлчилгээ	Ажил олгогчдод үзүүлэх үйлчилгээ
Төрийн хөдөлмөр эрхлэлт хариуцсан газрууд	Эрүүл мэнд, Хөдөлмөр, Нийгмийн Халамжийн Яамны харьяа Хөдөлмөрийн харилцааг зохицуулах газар	<ul style="list-style-type: none"> Мэргэжлийн чиглүүлэг Ажил эрхлэлтийн мэдээлэл ХБ хариуцсан ажилтнуудаас мэргэжлийн нөхөн сэргээлт болон бусад үйлчилгээнд зуучлах, холбох Ажилд бэлтгэх болон мэргэжлийн сургалт Ажил хайлт, зуучлалын үйлчилгээ Ажлын байранд дасан зохицуулах хөтөлбөр Ажилд орсны дараах зөвлөгөө, удирдамж, дэмжлэг Гэрээс ажиллаж буй ажилтнуудад мэргэжилтний дэмжлэг үзүүлэх 	<ul style="list-style-type: none"> Нийт ажилтнууд болон түүнд ХБИ-ийн эзлэх хувийг тооцох замаар квотын шаардлагыг хангаж байгаа эсэх тухай жилийн тайланг гаргах ХБИ-ийн ажил эрхлэлттэй холбоотой зөвлөгөө, удирдамж, чиглүүлэг болон дэмжлэг Квотын шаардлагыг хангах тухай тусгайлсан чиглүүлэх, удирдамжаар хангах

Орон нутгийн ХБИ-дэд зориулсан мэргэжлийн төвүүд	<i>Мэргэжлийн Нөхөн Сэргээлтийн Үндэсний Институт, 'Хөгшин, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй, Ажил Хайгчдын Ажил Эрхлэлтийг Дэмжих Байгууллага'-н харьяа, Хагас төрийн агентлаг,</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Мэргэжлийн үнэлгээ • Зөвлөгөө, чиглүүлэг • Ажил эрхлэлтийн төлөвлөгөө • Ажлын байранд бэлтгэх • Ажлын байран дээрх сургалт, дадлагад зуучлах үйлчилгээ • Ажлын байран дээрх менторын үйлчилгээ • Ажил эрхлэлтийн дараах мөшгөх судалгаа • Сурах бэрхшээл болон оюун ухааны бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан ажил эрхлэлтийг дэмжих мэргэжилтэн бэлтгэх, шалгаруулах 	<ul style="list-style-type: none"> • Ажил эрхлэлттэй холбоотой зөвлөгөө, удирдамж, чиглүүлэг • Ажил мэргэжлийн көүчийн дэмжлэг • Сэтгэц, оюуны бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан тусгайлсан мэргэжилтний дэмжлэг
ХБИ-н төлөөх Бүсийн Мэргэжлийн Нөхөн Сэргээлтийн Төвүүд	<i>Мэргэжлийн Нөхөн Сэргээлтийн Үндэсний Институт, 'Хөгшин, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй, Ажил Хайгчдын Ажил Эрхлэлтийг Дэмжих Байгууллага'-н харьяа, Хагас төрийн агентлаг,</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Хөдөлмөрийн үнэлгээ • Зөвлөгөө, удирдамж • Олон төрлийн салбар чиглэлд бэлтгэх мэргэжлийн сургалтууд (нэг жилийн хугацаатай) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ажил олгогчийн хүсэлтийн дагуу ХБИ-дэд олгох богино хугацааны мэргэшүүлэх тусгайлсан сургалтууд
ХБИ-дэд үйлчилдэг хувийн мэргэжлийн сургалт олгогч байгууллагууд	Хувийн хэвшил	<ul style="list-style-type: none"> • Дээрхтэй ижил, • Эдгээрээс нэг нь ХБИ-ийн төрөл тус бүрт зориулсан үйлчилгээгээр хангадаг 	-
Хөгшин болон ХБ-тэй иргэдийн ажил эрхлэлт болон амьдралд дэмжлэг үзүүлэх төвүүд	Төрийн бус байгууллагууд	<ul style="list-style-type: none"> • Ажил хайх, ажлын байранд дасан зохицох гэх мэт ажилтай холбоотой дэмжлэгүүд • Өдөр тутмын амьдралын төлөвлөлт, түүнийг хэвийн гүйцэтгэхэд дэмжлэг үзүүлэх (эрүүл мэнд, ХБ-ийн менежмент, тээвэр, санхүүгийн менежмент, эрүүл мэндийн болон халамжийн үйлчилгээ гэх мэт) 	<ul style="list-style-type: none"> • ХБ-тэй иргэнийг ажиллуулсны төлөө олгодог тэтгэмж, урамшуулал болон грантад материалаа илгээхэд нь дэмжлэг үзүүлэх • ХБИ-н ажил эрхлэлттэй холбоотой мэдлэг нэмэгдүүлэх үйл ажиллагаа, сургалтууд
Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үндэсний институт	'Хөгшин, Хөгжлийн Бэрхшээлтэй, Ажил Хайгчдын Ажил Эрхлэлтийг Дэмжих Байгууллага'	<ul style="list-style-type: none"> • ХБИ-ийн ажил эрхлэлт болон холбогдох мэдээллүүд, судалгаа, нөөцөөр хангах 	<ul style="list-style-type: none"> • ХБИ-ийн ажил эрхлэлт болон холбогдох мэдээллүүд, судалгаа, нөөцөөр хангах • Ажлын байран дээр боловсрол, сургалт хариуцаж байрлан ажиллах ажил мэргэжлийн көүч

Дээрх байгууллагуудын чиг үүрэг болон хүргэж буй үйлчилгээнүүдийн хувьд ХБИ-ийн асуудал нь салбар хоорондын асуудал болохын хувьд төрийн түвшинд хөдөлмөр эрхлэлт, боловсрол, эрүүл мэндийн асуудал хариуцсан олон талууд оролцож, өөр өөрсдийн чиглэлийн хүрээнд үзүүлэх үйлчилгээг нарийвчлан тодорхойлсон нь илэрхий байна.

Мөн төр өөрийн чиг үүргийг гүйцэтгэхдээ төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлийн оролцоотойгоор хамтран үйлчилгээ хүргэж байна. Нөгөө талаас хөдөлмөрийн зах зээл дээр ХБИ ажиллах боломж бүрдүүлэхэд хувийн хэвшлийг идэвхтэй татан оруулж, захиргааны болон мэргэжлийн дэмжлэг үзүүлэн ажиллаж, ХБИ-ийг

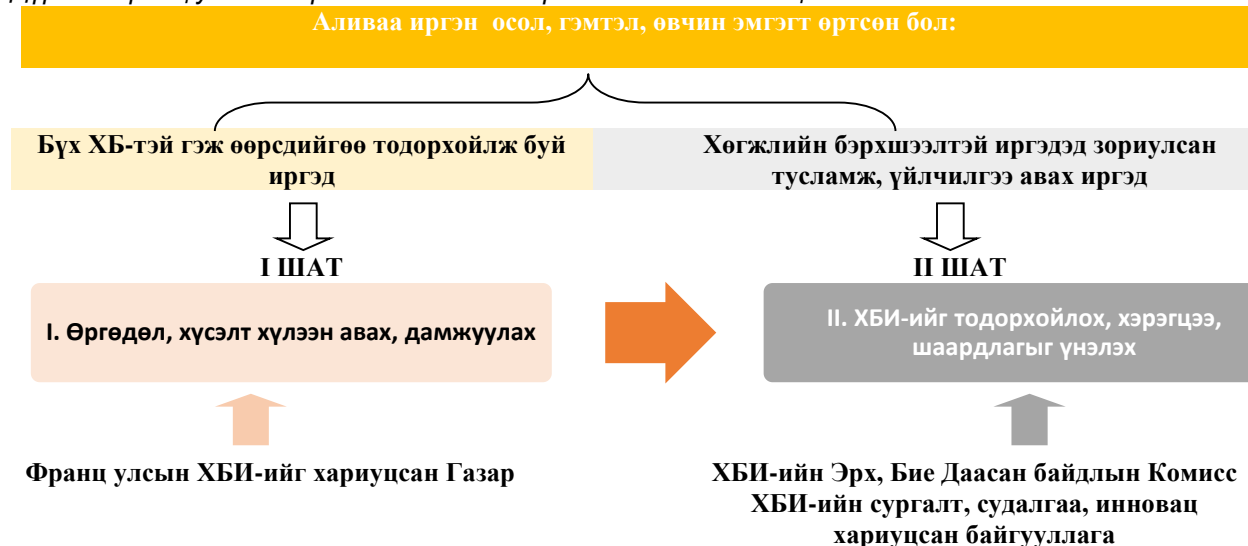
ажиллуулах орчныг хамтын оролцоотойгоор бүрдүүлж байгаа нь онцлог байна. Ялангуяа, ажлын байр хайх, олох, ажлын байранд эргэн нэгтгээд орхихоос илүүтэйгээр дасгах, ажиллах явцад дэмжлэг үзүүлэх, хамт олонд нь чиглэсэн сургалт, зөвлөмж, мэргэжлээ ахиулах чадавх олгох сургалт, дэмжлэг, көүчингийн үйлчилгээ зэрэг ажлын байрандаа удаан хугацаанд үлдэх нөөц, дэмжлэгээр хангасан ажилд илүү анхаарч байна. Энэ нь ХБИ-ийг урт хугацаанд өөрсдийн онцлог, хэрэгцээ, чадавхад тохирсон ажлын байрыг олж, түүндээ урт хугацаанд тогтвортой ажиллахад ихээхэн давуу талыг бий болгож байна.

4.2.2 Франц Улс

Франц улсын хувьд ХБИ-тэй ажиллах чиг үүргийг төрийн байгууллагынхан дангаар бус бусад олон талуудтай хамтран оролцож, шийдвэрлэж байгаа нь онцлог байна. Төрийн байгууллагын зүгээс ерөнхий мэдээлэл, зөвлөгөө, үйлчилгээнд чиглүүлэх ажлыг хариуцан гүйцэтгэж, харин нарийвчилсан үр дүн гармагц дараагийн шатны үйлчилгээнд шилжүүлдэг туршлага байна.

Уг улсын хувьд дараах үндсэн 2 шатны хүрээнд ХБИ-ийн ерөнхий нөхөн сэргээлт болон мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээг хүргэж байна.

Дүрс 6. Франц улсын мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн тогтолцоо

- Мэдээлэл, Чиглүүлэг, Зөвлөгөө
- Хэрэгцээний үнэлгээ
- Тэтгэвэр, тэтгэмж, нөхөн төлбөрийн төлөвлөгөө боловсруулах
- Зуучлах, Зөвлөх, Үйлчилгээ

- Чиг баримжаа олгох
- Мэргэжлийн болон нийгэмд эргэн нэгтгэх хөтөлбөр
- Нөхөн сэргээх үйлчилгээний байгууллагуудад зуучлах
- Нөөц, боломж, тэтгэр, тэтгэмж олгоход зуучлах, олгох
- Асран хамгаалагч, гэр бүлд үзүүлэх нийгмийн хамгаалал, халамжийн үйлчилгээ

Франц улсын хувьд ХБИ-дийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтэд зориулсан дараах хоёр гол бүтэц бүхий үйлчилгээ нь нь уг улсын сайн туршлага болон танигджээ.

1. ХБИ-ийг дахин мэргэшүүлэх, боловсрол олгох сургалтын төвүүд. Франц улсын ХБИ-ийн Эрх, Бие Даасан байдлын Комиссоор хөгжлийн бэрхшээлтэй нь тогтоогдсон иргэдэд зориулсан тусгай сургалтыг зохион байгуулдаг төвүүдийг ажиллуулж байна. Сургалтууд нь дан ганц мэргэжлийн бус эрүүл мэндийн, сэтгэцийн болон нийгмийн орчинд дасан зохицоход нь зориулсан агуулгатай байна. Эдгээр төвүүдэд ХБИ суралцах боломж бүхий орчныг бүрдүүлэн тохижуулж, богино болон урт хугацааны сургалтуудыг зохион байгуулж байна. Төв нь дан ганц сургалт, боловсролын үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэхээс гадна ажилд зуучлах, дасгах хөтөлбөрүүдийг санал болгож байна.

2. Ажил олгогчдод зориулсан санхүүгийн дэмжлэг болон бусад үйлчилгээ. Франц улсад 1987 онд байгуулагдсан AGEFIPH хэмээх ажил олгогч, ажилтан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төлөөлөл, хамтран ажиллагч байгууллагууд, ХБИ-ийн төлөөлөл болон Ажил эрхлэлт, Эв нэгдлийн Яамны төлөөллөөс бүрдсэн холбоо юм. ХБИ-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор 2005 онд үндэсний бодлогын хэрэгжүүлэхийн тулд ЗГ, хөдөлмөр эрхлэлт хариуцсан байгууллага, AGEFIPH холбоо, бүсүүдийн зөвлөлүүд, сургалтын байгууллагууд, ХБИ-ийн холбоог нийлүүлж цогц төлөвлөгөөг хэрэгжүүлсэн.

AGEFIPH холбоо нь Квот-торгуулийн тогтолцооноос бүрдсэн санг удирдлага, үйл ажиллагааг хангаж ажилладаг байна. Уг холбоо нь Францын 14 бүс нутагт төлөөлөгчидтэй бөгөөд нийт 450 ажилтантай холбоо юм. Уг холбоо нь үндэсний хэмжээний баримталж буй бодлого, стратегийг орон нутгийн түвшинд хэрэгжүүлдэг. 14 бүс нутагт ажиллаж буй төлөөлөгчдөөрөө дамжуулан бизнес эрхлэгчид, ХБИ-тэй иргэдтэй шууд холбогдох бөгөөд нийт ажилтнуудын 70 хувь нь бүс нутгууддаа ажилладаг байна.

AGEFIPH холбооны бүтэц бүрэлдэхүүн, Франц

Уг холбоо нь төрийн үйлчилгээ үзүүлдэг бөгөөд Засгийн Газар болон ХБИ-н хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын асуудалд оролцдог гол оролцогч талуудын хооронд хийсэн урт хугацааны гэрээ, зөвшилцлийн хүрээнд тулгуурлаж үйл ажиллагаа явуулдаг. Энэхүү холбооны зорилго нь ХБИ-г ажиллах нөхцөл, боломжоор хангах, ажлын байранд тогтвор суурьшилтай ажиллахад нь дэмжих, сургах, мэргэжлийн хувьд өсөж хөгжихөд нь байнгын туслалцаа үзүүлснээр ХБИ-ийн дундах хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх зорилготой юм.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эдийн засгийн оролцоо болон бие даасан байдлыг хангахын тулд дараах гол үйл ажиллагаануудыг хэрэгжүүлж байна:

Ажилд бэлтгэх, ажил олгох буюу Компаниудад мэдээлэл олгох, зөвлөх, дэмжих : 2019 онд гэхэд нийт 60 гаруй зөвлөхүүд ажиллаж байна. Эдгээр зөвлөхүүд байгууллагуудын эрх, үүрэг, урамшуулал, боломжийн талаар мэдээлэл өгөхөөс гадна ХБИ-г ажлын байранд ажиллуулахтай холбоотой мэдлэг олгох, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулж өгөх, хэрэгжүүлэх явцад зөвлөгөө өгөх байдлаар ажилладаг байна.

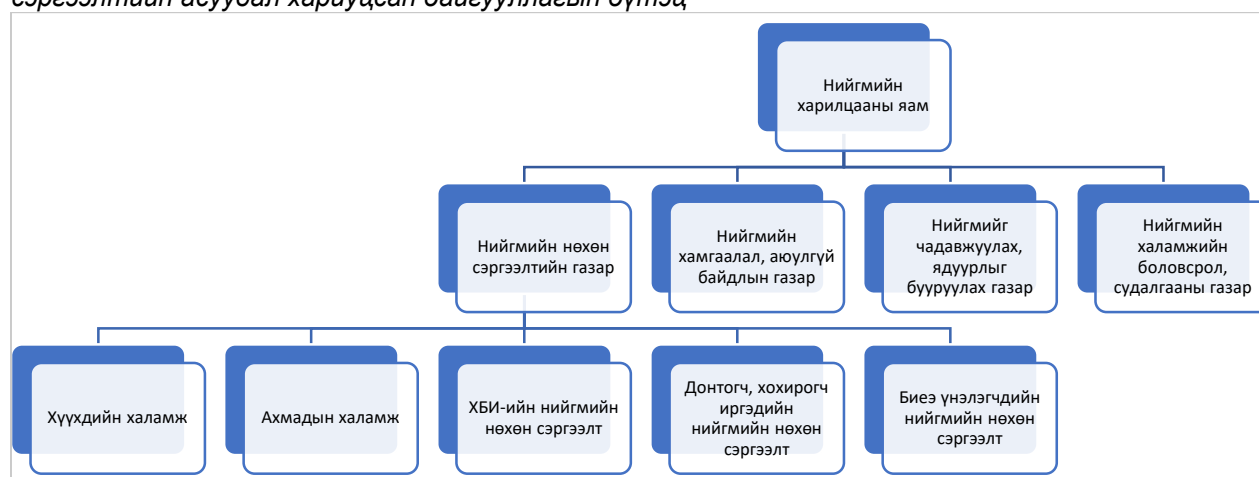
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих буюу бизнесээ эхлүүлэх, өргөжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх : Хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх; Үндэсний хэмжээнд тархан байршсан төлөөлөгчийн газрууд нь байгууллагуудыг хоорондоо мэдлэг, туршлагаа хуваалцах, нэгдсэн төсөл, сургалт,

хурлуудыг зохион байгуулахад нь дэмжлэг үзүүлэн холбож өгдөг. Мөн ХБИ-н хөдөлмөр эрхлэлтэд оролцож буй байгууллагуудын сүлжээгээр дамжуулан өргөжин тэлэх боломж олгож байна.

4.2.3 Индонез

Индонез улс нь хууль эрх зүйн орчны хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгмийн бүхий л орчинд үл ялгаварлах тухай сайтар тусгаж өгсөн байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээлтийн асуудал нь Нийгмийн Харилцааны Яамны асуудлын хүрээнд хийгдэж байна. Гэсэн хэдий ч, бусад эрүүл мэнд, боловсрол болон соёл, ажиллах хүчний асуудал хариуцсан яамд харилцан уялдаа холбоотой ажиллаж байна.

Дүрс 7. Индонез улсын Нийгмийн Асуудал хариуцсан байгууллагуудын ерөнхий зураглал ба нөхөн сэргээлтийн асуудал хариуцсан байгууллагын бүтэц

Эх сурвалж: <https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12245775.pdf>

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд, нийгмийн нөхөн сэргээлтийн асуудал хариуцсан газрын зүгээс хөдөлмөр, нийгмийн нөхөн сэргээлтийн асуудалд чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулж байна. Түүнээс гадна, ажил байран дах сургалт, байршуулах тухай Ажиллах Хүчний Яамнаас гаргасан захирамжийн дагуу Үндэсний Нөхөн Сэргээх Төв-ийн зүгээс хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид, иргэдэд зориулсан сургалтын боломжуудыг бодлогын хүрээнд дэмжиж өгсөн байдаг. Мөн нийгмийн хариуцлагын хүрээнд хувийн хэвшлийг ХБИ-ийг ажлын байранд авахад уриалж, дэмжсэн арга хэмжээ ихээхэн хэмжээгээр зохион байгуулж байна.

Институтийн орчны хувьд, нөхөн сэргээх үйлчилгээ, нэн ялангуяа мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээг үйлдвэрчний эвлэл, нийгмийн хамгааллын асуудал, эрүүл мэндийн асуудал хариуцсан байгууллага тэгш оролцоотойгоор хамтран төлөвлөж, үйлчилгээ хүргэдэг нь давуу талтай байна. Мөн хувийн хэвшлийн үүрэг оролцоо нь мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хувьд ихээхэн чухал бөгөөд сургалт олгох, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, ажилд авах, сургах чиглэлд байдаг. Үйлдвэрчний эвлэлийн хувьд засгийн газар болон хувийн хэвшил хооронд зуучлагчийн үүргээр оролцож, ХБИ-ийн хөдөлмөр эрхлэх хүсэлтийг дэмжих, зуучлах, хөдөлмөрлөх эрхийн хүрээнд ажлын байранд даатгуулах замаар эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрт эрхийг нь хангахуйц зүйл заалтыг тусгах зэрэгт ихээхэн чухал үүрэгтэй оролцож байна.

4.2.4 Швед Улс⁴⁰

Шведийн эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын тогтолцоо нь мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээнд 18-60 насны шаардлагатай иргэдийн хамруулдаг бөгөөд ажилдаа эргэн орох, хэвийн амьдралын хэв маягаар амьдрахад нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зайлшгүй хөндлөнгийн оролцоо, тусламж шаардлагатай гэсэн байдлаар хэрэгждэг. Өвчтөнүүд ажилдаа эргэн ирж, бусадтай адил тэгш нөхцөлөөр нийгмийн амьдралд оролцох боломжтой болсон тохиолдолд мэргэжлийн нөхөн сэргээлт амжилттай болсон гэж тооцдог.

Нийгмийн даатгал бол Шведийн нийгмийн хамгааллын тогтолцооны чухал хэсэг юм. Энэ нь Шведэд ажиллаж, амьдардаг хүн бүрийг хамруулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй, гэмтэл бэртэл, өвчтэй хүмүүсийг санхүүгийн хамгаалалтад хамруулна гэсэн үг. Шведийн нийгмийн хамгааллын тогтолцоонд хэрэв аливаа хүн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтэд хамрагдсан ч гэсэн хөдөлмөрийн чадвар нь сэргэхгүй бол хөдөлмөрийн чадвар алдсаны тэтгэвэр тогтоолгоно. Хэрэв хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдаагүй бол мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээнд хамрагдаж, тухайн хүний

---

⁴⁰ Kersti Samuelson, Anna Lundqvist, Vocational Rehabilitation after Acquired Brain Injury: A Swedish Study of Benefits and Costs, Open Journal of Therapy and Rehabilitation, September 2019.

онцлогоос хамааран 3 сар, 6 сар, 1 жил хүртэлх хугацаанд хуучин ажил дээр дадлага хийж ажиллах чадвараа нэмэгдүүлэх бололцоотой болдог.

Дор буй бүдүүвчид Шведийн Линкопинг хотын их сургуулийн эмнэлгийн сэргээн засах эмчилгээний тасагт мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний тогтолцоог харуулав. Тус тогтолцоо нь бүх талаар өвчтөнийг ажилдаа эргэн ороход чиглэдэг.

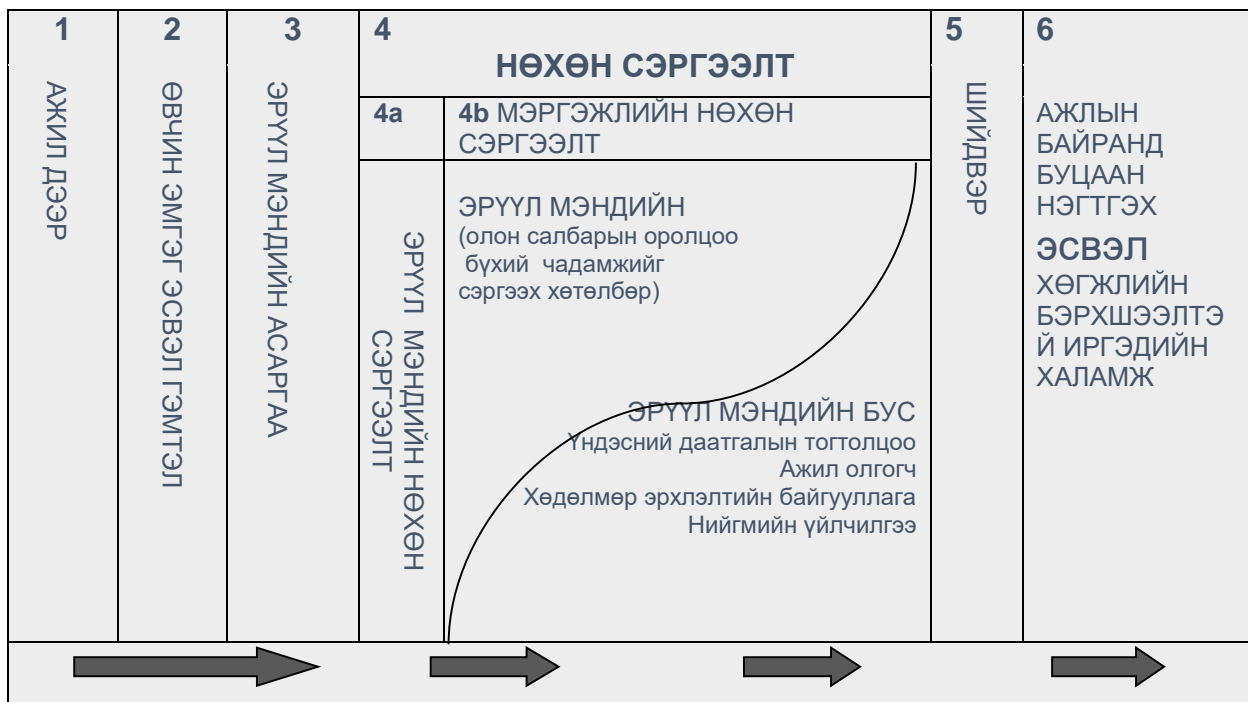
Дүрс 8. Шведийн Мэргэжлийн нөхөн сэргээх тогтолцоо

Эх сурвалж: A Swedish Study of Benefits and Costs, Open Journal of Therapy and Rehabilitation, September 2019

Улс орнуудад мөрдөгдөж мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний ерөнхий загварыг харахад, ХБИ-ийг хөдөлмөрийн зах зээлд буцаан оруулах эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тэтгэвэр олгох гэсэн хоёр сонголтыг хийх хүртэл дараах ерөнхий алхмууд мөрдөгдөж байна.

Дүрс 9. ХБИ-г ажилд эргэн нэгтгэх эсвэл тэтгэвэр олгох хүртэлх үйл явцын ерөнхий зураглал

Эх сурвалж:

https://www.researchgate.net/publication/38022867_Vocational_Rehabilitation_An_educational_review

Бүхий л бодлогын хувилбарт төрийн байгууллага, төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшил гэсэн олон талт хамтын ажиллагаа хамгийн их эерэг үр нөлөөтэй байгааг олон судалгаа харуулж байна. Тиймээс, хөгжлийн бэрхшээлийн асуудлыг цогцоор нь шийдэхийн тулд түншлэлийн загварыг гол чиг болгох нь чухал. Үүнээс гадна, тал тус бүрд бий болон үр ашиг буюу богино болон урт хугацааны үр нөлөөг нь зайлшгүй харгалзан, эн тэнцүү үр ашиг хүртэх байдлаа харгалзан бодлогын арга зам, нөөцийн хуваарилалтаа хийх хэрэгтэй.

Ялангуяа торгууль, урамшууллын тогтолцоог хослуулах, суурь орчин, дэд бүтцийг нь төрийн байгууллага дэмжиж, ажиллах ажлын байрыг ажил олгогч бүрдүүлэх, ажил олгогчдод сургалт, зөвлөгөө явуулах гэх мэтээр үүрэг хариуцлага, үр шимийг нь хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, төрийн байгууллага гэх мэт бүхий л талуудад тэнцүү байдлаар хуваарилах зайлшгүй шаардлагатай өөр олон улсын туршлага, сургамж харуулж байна.

Эдгээрээс гадна, Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллагын тодорхойлж байгаагаар, дэлхий дахинд ХБИ-дэд зориулсан нөхөн сэргээх үйлчилгээнд нөлөөлж буй дараах бүлэг хүчин зүйлс байна хэмээн тодорхойлжээ.

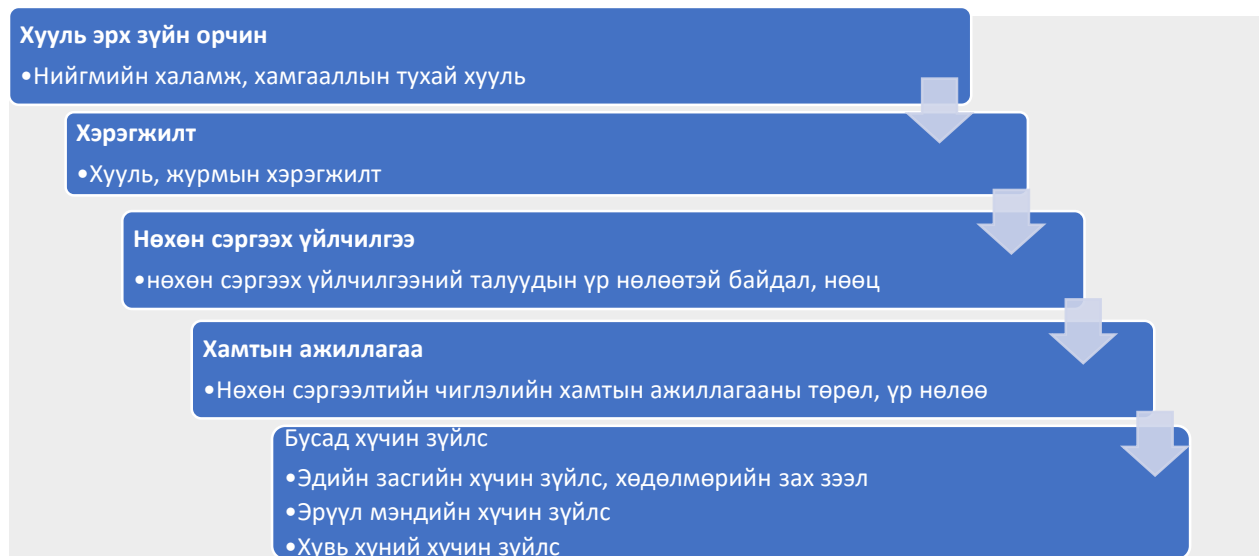
Дүрс 10. ХБИ-дэд үзүүлэх нөхөн сэргээх үйлчилгээнд нөлөөлөгч хүчин зүйлс

Бодлого төлөвлөлт, хууль эрх зүйн орчин	<ul style="list-style-type: none"> • Үндэсний хэмжээнд хэрэгжих нөхөн сэргээх үйлчилгээтэй холбоотой бодлого, төлөвлөлт, түүнийг хэрэгжүүлэх төсөв • Хөдөө, орон нутагт нөхөн сэргээх үйлчилгээний хүртээмж хангалтгүй байх • Санхүүжилтийн цөөн эх үүсвэртэй байх
Үйлчилгээний чанар, хүртээмж	<ul style="list-style-type: none"> • Үйлчилгээний төлбөр өндөр байх, боломжит санхүүгийн эх үүсвэргүй байх • Мэргэжсэн нөхөн сэргээх үйлчилгээний хүний нөөц дутмаг байх • Дэмжих технолог, багаж тоног төхөөрөмж дутмаг байх
Мэдээлэл, өгөгдөл харилцан солилцох	<ul style="list-style-type: none"> • Нөхөн сэргээх үйлчилгээтэй холбоотой өгөгдөл, мэдээлэл дутмаг байх • Үр нөлөө багатай эсвэл огт ашиглагддаггүй нөхөн сэргээх үйлчилгээнүүд

Дээрх дүрсэд үзүүлсэн асуудлуудын шийдэл нь нотолгоо, мэдээлэлд суурилах замаар эрх зүй, бодлогын орчныг болон үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах болж байна.

Дэлхий дахинд хийгдсэн нөхөн сэргээх үйлчилгээний нөхцөл байдлыг судалсан судалгаануудын үр дүнд дараах хүчин зүйлс ХБИ-дэд зориулсан нөхөн сэргээх үйлчилгээ амжилттай байх эсэхэд нөлөөлдөг гэж үзжээ. Хэдийгээр улс орон тус бүр нөхөн сэргээх үйлчилгээ тэр дундаа мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээг үзүүлж байгаа бүтэц, зохион байгуулалт өөр хэдий ч, дараах суурь нөхцөл бүрдсэнээр үйлчилгээ илүү үр дүнтэй байх, ХБИ-дэд бодитой эерэг өөрчлөлт гарах үндэс суурь бүрддэг байна.

Дүрс 11. Нөхөн сэргээлтийн үр дүнд олон хүчин зүйлс нөлөөлдөг. Эдгээр хүчин зүйл нь нэг талаас эергээр нөлөөлдөг хүчин зүйл, нөгөө талаас сөргөөр нөлөөлдөг хүчин зүйл ч болдог.

Эдгээр гол хүчин зүйлс болон тэдгээрт хамаарах асуудлын нөхцөл байдлыг Монгол дах ХБИ-ийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн асуудал дээр буулган, баримт бичгийн судалгааны үр дүнд гарсан дүн шинжилгээгээр багцлан тайлбарлая.

Бодлого, хууль эрх зүйн орчин ба түүний хэрэгжилт. Монгол Улсад хүчин төгөлдөр хэрэгжиж буй, ХБИ-ийн эрхийг хангах чиглэлийн хууль, бодлогын баримт бичгүүд нь ерөнхий шинж, агуулгатай байна. Гэвч, эдгээр хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй, хэрэгжилтийг хангах чиглэлээр талуудын хамтын ажиллагаа уялдаа холбоо, оролцоо сул байгаагаас төдийлөн үр өгөөжөө өгч чадахгүй байна.

Нөхөн сэргээлт, тэр дундаа мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн асуултыг тусгайлсан, бие даасан зохицуулалт дутмаг байгаа нь уг асуудлыг хариуцах талууд, тэдгээрийн

чиг үүрэг нь бусад салбар, яамны асуудлын хүрээнд салангид явах байдлыг бий болгож байна. Тухайлбал, эрүүл мэндийн даатгалын хууль, нийгмийн халамжийн хууль, хөдөлмөрийн тухай хууль, ХБИ-ийн ажлын байрыг дэмжих гэх мэт цогц бус салангид ажлуудаар хүрч байгаа нь дутагдалтай байна.

Нэн ялангуяа, ХБИ-ийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн асуудлыг дангаар хариуцан хэрэгжүүлэх нэгж аль ч түвшинд байхгүй байгаа нь нэгдсэн бүртгэл, тоо мэдээлэл дутмаг байх, эдгээр асуудал нь шийдэгдэлгүй орхих үндэс суурь болж байна. Дээрх дурдсан сайн туршлага бүхий орнуудын хувьд төр болон бусад талуудын хамтарсан ХБИ-ийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийг хариуцсан тусдаа хэлтэс, холбоо, газар байгаа нь үйл ажиллагааг илүү тодорхой, үр дүнтэй болгож байгааг харсан. Нийгмийн халамжийн тогтолцоонд хувиараа дэмжих үйлчилгээ эсвэл гэрээр асрах үйлчилгээ үзүүлэхийг онолын хувьд зөвшөөрсөн боловч хэрэгжүүлэх журам байдаггүй. Тиймээс, Монгол Улсын төрийн байгууллагад бие даасан нэгж бий болгох зайлшгүй хэрэгцээ шаардлага харагдаж байна.

Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний хүртээмж, чанар.

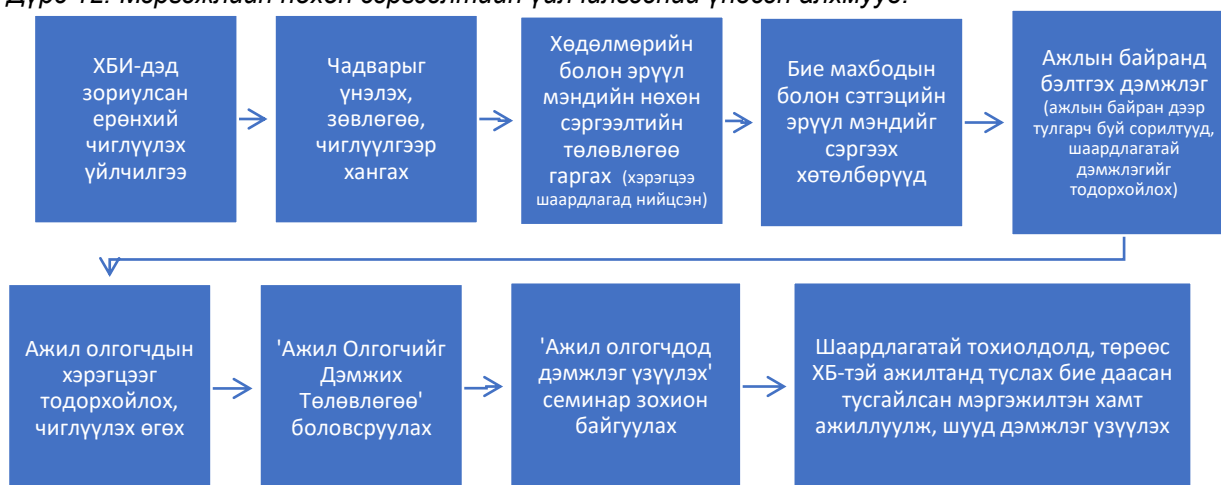
ХБИ-ийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлт нь дан ганц эрүүл мэндийн салбар эсвэл төрийн хариуцсан ажил бус салбар хоорондын олон талуудыг хамруулж, олон хувилбарт үйлчилгээг санал болгож байснаараа бусад улс орнуудад ихээхэн амжилттай шийдэл болж чадсан. Монгол Улсын хувьд, ХБИ-ийн хөдөлмөрийн харилцаатай холбоотой асуудлыг зөвхөн ажлын байр, түүнд чиглэсэн бэлтгэл сургалтуудтай холбон явцуу хүрээнд ойлгож байна. Бусад орнуудын адилаар, хөгжлийн бэрхшээлтэй нь тогтоогдсон дарууд нь хугацаа алдалгүй хэрэгцээ, чадавхыг үнэлэх, түүнд тохирсон ажлын байрыг олох, зуучлах, бэлтгэх, сургах, мэргэшүүлэх мөн түүнчлэн тухайн ажил олгогч нарыг сургах, тасралтгүй зөвлөж чиглүүлэх гэх мэт урт удаан хугацаанд үргэлжлэх үйлчилгээ гэж харах нь зүйтэй. Гэвч, хөдөлмөрийн тухай хууль, ХБИ-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрүүдийн хүрээнд зөвхөн нэг удаа олгох урамшуулал, нэг удаа зохион байгуулах сургалт төдийхнөөр богино хугацааны шийдлийг санал болгож, хүргэж байгаа нь ихээхэн дутагдалтай байна.

Мөн ХБИ-ийн дунд боломжит үйлчилгээг мэдээлэл, таниулах, сурталчлах ажлууд дутмаг байгаагаас мэргэжлийн нөхөн сэргээлт ч бус, ерөнхий нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээнд хамрагдалт нь дэд бүтцийн хүртээмж, ХБИ-ийн санхүүгийн чадамж, тоног төхөөрөмжийн хангалтгүй байдлаас үүдэн хүртээмжгүй байна.

Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний хүрээнд дараах үндсэн 9 алхам бүхий ажлыг дэлхийн улс орнууд сайн туршлага хэмээн үзэж байна. Эдгээр үйлчилгээ нь дан ганц ХБИ-дэд бус тэдгээрт ажил олгогчдод мөн чиглэсэн алхмуудыг агуулснаараа онцлог байдаг. Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний төрлүүдэд дараах 9 алхам бүхий үндсэн үйлчилгээнүүд багтдаг аж.

Дүрс 12. Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний үндсэн алхмууд.

Тиймээс, цаашид мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээний хүрээнд дээрх алхмууд болон түүний хүрээнд хийгдэж ажлуудыг зайлшгүй харгалзан тооцож тусгах, төлөвлөх шаардлага байгаа нь харагдаж байна.

Тохирох хэрэглэгдэхүүнүүд ба туслах хэрэгсэл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрүүл мэндийн нөхөн сэргээлт, сэргээн засалтын хүрээнд ашигладаг эдгээр нэн хэрэгцээтэй тоног төхөөрөмж, материал, хэрэгсэл, программ хангамж болон орчин нөхцөлийн чанар, хүртээмж нь харьцангуй ерөнхий шинжтэй. Харин мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн хүрээнд бусдын адил сурах, ажиллах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэхэд үйлчилгээний хувьд дараах нийтлэг технологиудыг бусад улс орнуудын хувьд нийтлэг байдлаар хангаж байна.

■ Хөдөлгөөний бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан суга таяг, Протез, ортопед, тэргэнцэр, тэрэг.

■ Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан сонсголын туслах хэрэглэгдэхүүнүүд, сонсголын аппарат

■ Харааны бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан цагаан таяг, томруулагч шил, харааны төхөөрөмжүүд, ярьдаг номууд, дэлгэц томруулах программ, уншдаг төхөөрөмжүүд

■ Хэл ярианы бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан харилцах самбар, яриа холбон нийлүүлэгч

■ Танин мэдэхүйн бэрхшээл бүхий илэрхийлэхүйц бэлэг тэмдэг, дүрслэл, зургууд бүхий өдөр тутмын календарь, төлөвлөх хуудас

Мөн түүнчлэн тохирох хэрэглэгдэхүүнүүдийг бүрдүүлэх, туслах хэрэгслээр хангах ажлыг төрийн байгууллагаас гадна тусгай боловсролын байгууллагууд, даатгалын компаниуд, шашны болон төрийн бус байгууллагуудын зүгээс дэмжлэг, үйлчилгээ болгон хангаж байна. Тиймээс, мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн үйлчилгээг бий болгож, өргөжүүлэхийн тулд үйлчилгээ авч буй иргэд дээрх туслах хэрэгслүүдээр хангагдсан эсэх, тохирох хэрэглэгдэхүүнүүдийг хэрхэн бүрдүүлэх эсэхэд онц ач холбогдол өгөх нь зүйтэй.

4.3 Одоо байгаа үйлчилгээний тогтолцооны зураглал

Монгол Улсын хувьд сэргээн засах тусламж үйлчилгээ сүүлийн 10 орчим жил эрчимтэй хөгжиж байгаа шинжлэх ухааны салбар юм. Монгол Улсын хувьд Сэргээн засах төвийн бүтэц, үйл ажиллагааны MNS 6801:2019 стандартад

- Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Хөдөлгөөн заслын тусламж, үйлчилгээ
- Хөдөлмөр заслын тусламж, үйлчилгээ
- Хэл заслын тусламж, үйлчилгээ
- Сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээ
- Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ
- Цочмог, цочмогдуу үеийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Архаг буюу тогтворжин үеийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ

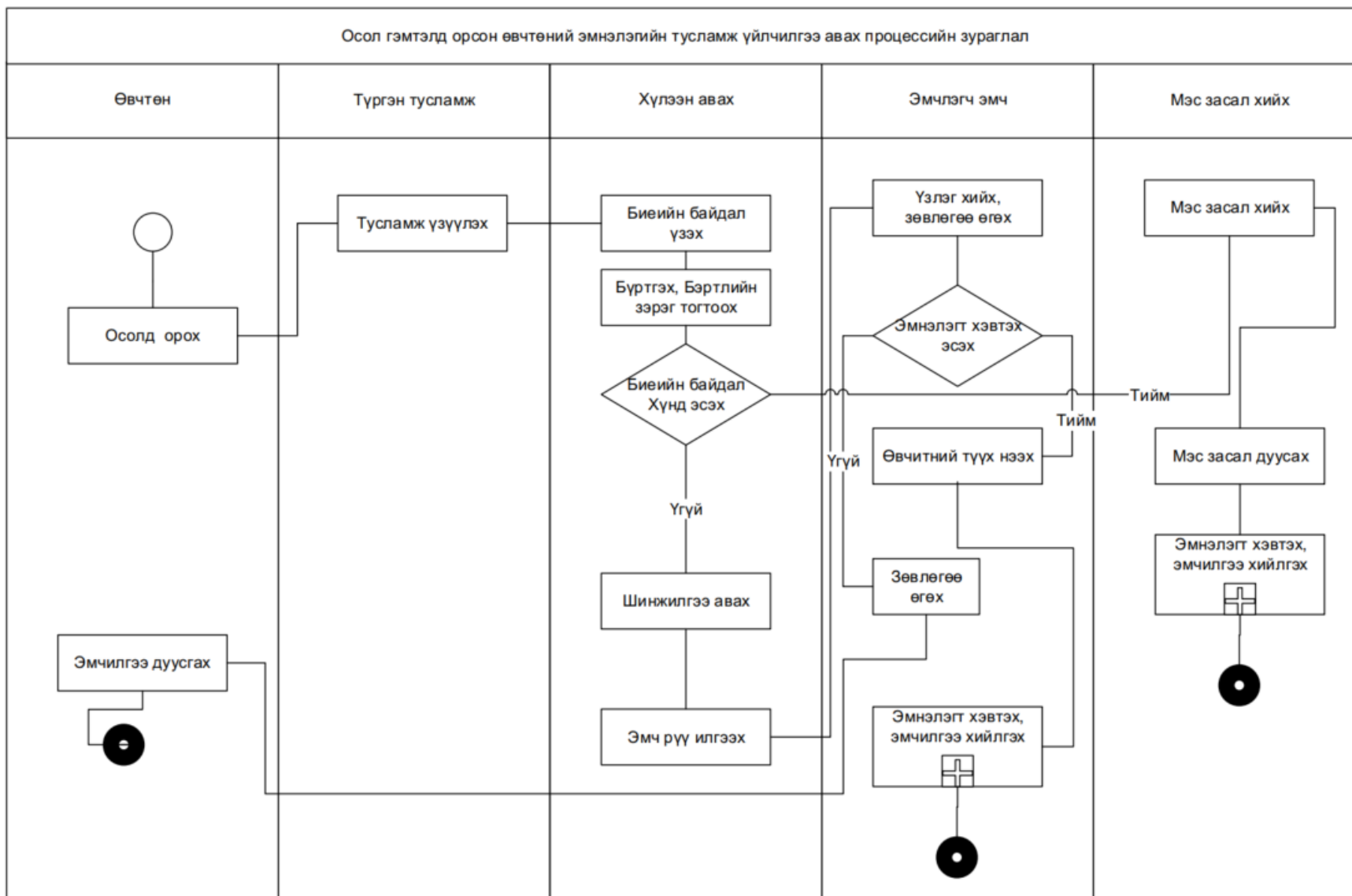
- Урт хугацааны сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Өдрийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Нийгмийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ
- Теле сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ зэрэг төрлийн тусламж үйлчилгээг тус тус тодорхойлжээ.

Түүнчлэн тус стандартад сэргээн засахын тусламж, үйлчилгээг

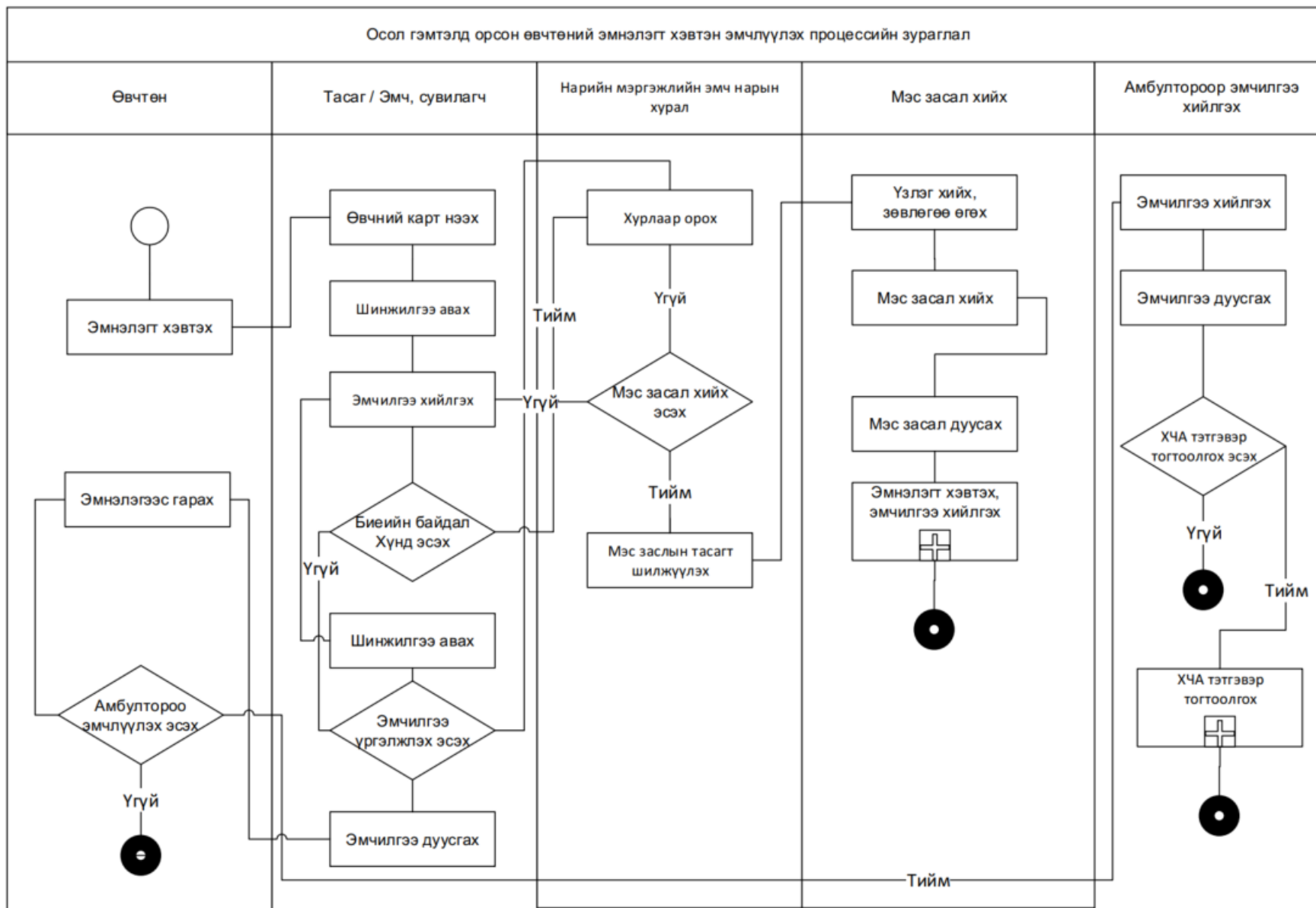
- Чадвар алдагдлын үнэлгээ, оношилгоо: Сэргээн засахын эмч, мэргэжилтнүүд үйлчлүүлэгчийн чадвар алдагдлыг батлагдсан журам, эмнэлзүйн зааврын дагуу үнэлж оношилно.
- Хөдөлгөөн засал
- Хөдөлмөр засал
- Хэл засал
- Физик эмчилгээ
- Туслах хэрэгслийн зөвлөгөө
- Хамт олон түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх хэмээн ангилжээ.

Монгол Улсын Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээний хувьд хууль, эрх зүйн орчин хангагдсан, тодорхой тогтолцоо бүрэлдсэн, үйл ажиллагаа цаашид эрчимтэй хөгжиж байна. Гэсэн хэдий ч, эмнэлгийн нөхөн сэргээлтийн дараагийн шатууд буюу сэтгэл зүйн нөхөн сэргээлт, нийгмийн нөхөн сэргээлт, ажлын байранд бэлдэх аливаа сургалт, дадлагын тогтолцоо бий болоогүй байгаа тул тогтолцооны зураглал боловсруулах боломжгүй байна. Иймд, аливаа хүн осол, гэмтэл орох, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах, тэтгэвэр тогтоолгох үйл явцыг бизнес процессын дахин загварчлалын арга ашиглан процессын зураглал боловсруулав. (Дараагийн хуудаснаас үзнэ үү.)

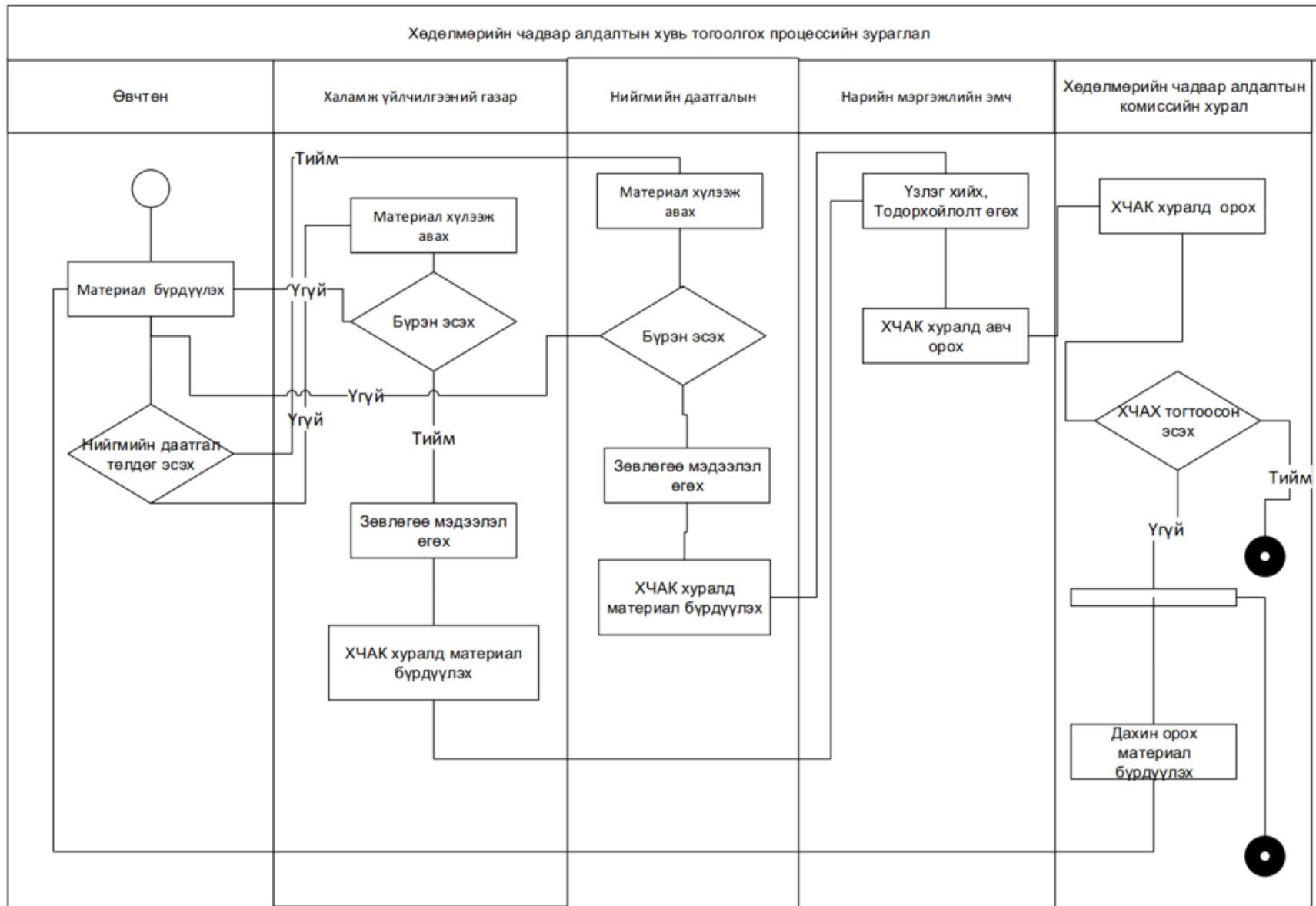
Дүрс 13. Осол гэмтэлд орсон өвчтөний эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах процесс

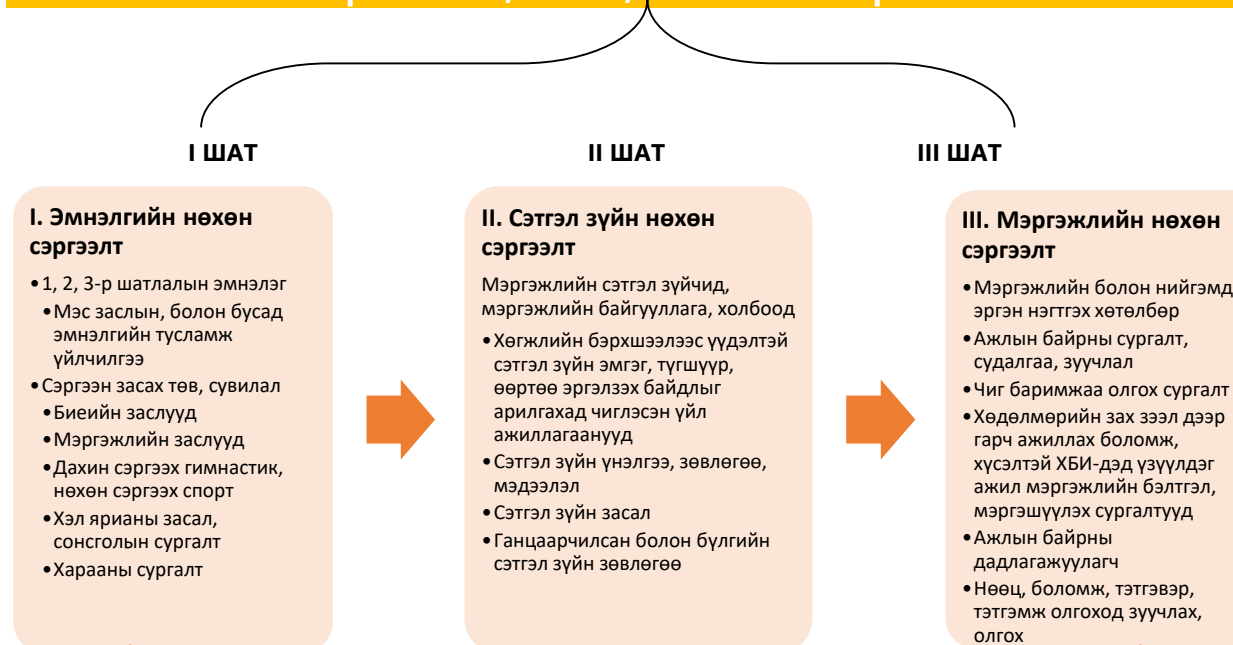
Дүрс 14. Осол гэмтэлд орсон өвчтөний эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх процесс

Дүрс 15. Хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь тогтоолгох процессын зураглал

Аливаа иргэн осол, гэмтэл, өвчин эмгэгт өртсөн бол:

Оролцогч талууд

1-р шат:

- ХНХЯ,
- 1, 2, 3-р шатлалын эмнэлгүүд,
- Өмчийн бүх хэлбэрийн сэргээн засах төв, болон сувиллууд

2-р шат:

- ХНХЯ, ХБХХЕГ
- Сэтгэл зүйн засал, зөвлөгөөний үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагууд, холбоод, хувь сэтгэл зүйчид
- ХБИ-ийн эрхийн төлөө ажилладаг ТББ, ИНБ-ууд

3-р шат:

- ХНХЯ, ХБХХЕГ
- Нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн байгууллагууд, салбар нэгжүүд
- ХБИ-ийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг ТББ, ИНБ-ууд
- Ажил олгогч байгууллагууд
- Үйлдвэрчний эвлэл,
- Мэргэжлийн холбоод,

4.4 Санал болгож буй тогтолцооны зураглал

Тав. Дүгнэлт

Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн өнөөгийн нөхцөл байдал, тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлох, үнэлэлт, дүгнэлт өгөх, олон улсад нийцсэн үйлчилгээний загварын жишиг боловсруулахад чиглэсэн зөвлөмж боловсруулах зорилгоор энэхүү судалгааг хийж гүйцэтгэлээ.

Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлт, сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ нь эрчимтэй хөгжиж буй шинэ тутам салбар боловч, энэ чиглэлийн олон улсын гэрээ конвенцод нэгдэн орж, үүрэг амлалт хүлээж, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, хууль тогтоомж, засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт зэрэг бүх шатны бодлогын баримт бичгүүдэд эмнэлгийн нөхөн сэргээлтийн талаар тодорхой зорилт, хөтөлбөр дэвшүүлэн ажиллаж байна. Харин мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн бусад шатууд буюу сэтгэл зүйн нөхөн сэргээлт, нийгмийн нөхөн сэргээлт, ажлын байранд эргэн ороход чиглэсэн зорилт, үйл ажиллагаа, эрх зүйн орчин хомс байна. Иймээс, энэ чиглэлээр засгийн газрын тогтоол, дүрэм, журам, сайдын тушаал гэх мэт баримт бичиг үйлдэх шаардлага үүсээд байна. Өөрөөр хэлбэл, эмнэлгийн нөхөн сэргээх үйлчилгээ тодорхой зохицуулалттай, тогтолцоотой, тодорхой түвшинд үйлчилгээ үзүүлж буй боловч сэтгэлзүйн, нийгмийн нөхөн сэргээлт, ажлын байранд эргэн ороход чиглэсэн тодорхой тогтолцоо огт бүрэлдээгүй байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн хамгийн нийтлэг, дэлхий дахинд түгээмэл хэрэглэгддэг, оновчтой үе шатуудыг

1. Эмнэлгийн сэргээн засал
2. Сэтгэл зүйн хувьд бэлдэх, сэргээн засах
3. Нийгмийн сэргээн засал,

4. Ажил, хөдөлмөрт эргэн ороход чиглэсэн үйлчилгээ гэж тоймлож үзэж болохоор байна.

Монгол Улсын хувьд 1-р шат буюу эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээг ямар ч байсан хэрэгжиж чадаж байна гэж дүгнэлээ. Учир нь эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээг хууль, журмаар зохицуул, сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлэх байгууллагын стандарт баталж, хэрэгжүүлсэн байна. Түүнчлэн, эмнэлгийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний хувьд төр хувийн хэвшлийн түншлэл тодорхой хэмжээнд тогтсон буюу өмчийн бүх хэлбэрийн байгууллагууд энэхүү үйлчилгээг үзүүлж байна. Гэсэн хэдий ч, мэргэжлийн хүний нөөцийн бэлтгэл, тус үйлчилгээний мэдээлэл, хүртээмж олон нийтэд төдийлөн хүрэхгүй байгаа зэрэг олон асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай.

Монгол Улсын хувьд эмнэлгийн сэргээн засах тусламж, үйлчилгээ тодорхой түвшинд гүйцэтгэж буй боловч, дараагийн үе шатууд болох сэтгэл зүйн сэргээн засал, нийгмийн сэргээн засал, ажил хөдөлмөрт эргэн ороход чиглэсэн үйлчилгээнүүдийг үндсэндээ хангалттай хэрэгжүүлж чадахгүй байгаа зүйл ажиглагдлаа. Олон улсын туршлагаас үзвэл, эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн зарчмаар хэрэгжүүлж, бусад бүх шатанд мэргэжлийн холбоод, иргэний нийгмийн байгууллагуудад даатгадаг туршлага хамгийн нийтлэг байна. Монгол Улсын хувьд ч мөн адил, сэтгэл зүйн сэргээн засал, ажил хөдөлмөрт эргэн ороход чиглэсэн үйлчилгээнүүдийг иргэний нийгмийн байгууллагуудад даатгаснаар илүү үр дүнд хүрэх бүрэн боломжтой.

Мэргэжлийн нөхөн сэргээх үйлчилгээг илүү өндөр түвшинд хүргэхийн тулд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг мэргэжлийн холбоод, төрийн бус байгууллагууд, иргэний нийгмийн байгууллагуудыг бодлогоор дэмжих, чадавхжуулах, тэдгээр байгууллагуудаар дамжуулан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт рүү чиглэсэн үүргийг гүйцэтгүүлэх шаардлага үүсэж байна. Тэдгээр байгууллагуудыг чадавхжуулахад санхүүжилт зайлшгүй шаардлагатай. Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасны дагуу ажил олгогч нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажиллуулаагүй орон тоонд ногдох төлбөрийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих дэд санд төвлөрүүлж

чадвал тэдгээр иргэний нийгмийн байгууллагуудын чадавхыг сайжруулахад хангалттай хэмжээний санхүүжилт цуглуулах боломж харагдаж байна.

Зургаа. Бодлогын Зөвлөмж

Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн тогтолцоог бий болгох, бэхжүүлэх чиглэлээр

- Эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээний дараагийн шат буюу сэтгэл зүйн нөхөн сэргээлт, нийгмийн нөхөн сэргээлт, ажлын байранд эргэн ороход чиглэсэн үйл ажиллагааг хангахад төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагуудын түншлэлийн тогтолцоог бий болгох, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагыг чадавхжуулах чиглэлд тодорхой шийдвэр гаргах, олон улсын байгууллагын санхүүгийн болон техникийн дэмжлэгийг ашиглах
- Хамгийн оновчтой тогтолцоог бий болгохын тулд цаашид гадаад улсын туршлагаудыг үргэлжлүүлэн судлах, Шведийн загварыг туршилтаар хэрэгжүүлэх,
- Сэтгэл зүйн сэргээн засах, нийгмийн сэргээн засах үйлчилгээнүүдийг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар нэгдсэн удирдлагаар хангаж аймаг, дүүргийн хөдөлмөр халамж үйлчилгээний хэлтсийн бүтэцтэй хамтран зохион байгуулах, уялдаа холбоотой хэрэгжүүлэх тогтолцоог бүрдүүлэх. Энэ чиглэлээр журам, хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд цугларсан хөрөнгийг сэтгэл зүйн засал, нийгмийн засал, ажил эрхлэлтийг дэмжих шилжилтийн үед үйлчилгээ үзүүлэх хувийн хэвшлийн байгууллагууд, иргэний нийгмийн байгууллагуудын чадавхыг бэхжүүлэх, санхүүгийн байнгын механизм бий болгоход ашиглах.
- Аж ахуйн нэгж, байгууллагууд хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах квоттой холбоотой заалтыг хэрэгжүүлэх, хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд төвлөрөх ёстой хөрөнгийг цуглуулах үр дүнтэй арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх, (2020 оны байдлаар 25-аас дээш хүн ажиллуулдаг

7766 компани үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас ердөө 259 компани ногдох төлбөрөө төлж буй мэдээлэл байна.)

Хууль эрх зүйн чиглэлээр

- Эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээний дараагийн шат буюу сэтгэл зүйн нөхөн сэргээлт, нийгмийн нөхөн сэргээлт, ажлын байранд эргэн ороход чиглэсэн үйл ажиллагааг хангах хууль эрх зүйн орчин бий болгох, шаардлагатай дүрэм, журам, тушаал шийдвэрийг гаргуулах
- Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуульд өөрчлөлт оруулж, хөдөлмөр эрхлэх явцдаа хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон иргэнийг буцаагаад ажилд нь авах хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэхэд бүх шатны хөдөлмөр, халамж хариуцсан ажилтныг үүрэгжүүлэх
- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл ахуйн тухай хуульд өөрчлөлт оруулж, хэрэв аливаа ажилтан ажил хөдөлмөр эрхлэх үедээ осол, гэмтэлд орж хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон бол ажилдаа буцаж орох асуудлыг тухайн байгууллагын хөдөлмөрийн аюулгүй байдал эрүүл ахуйн ажилтан хариуцахаар үүрэгжүүлэх
- Мэргэжлийн нөхөн сэргээлтийн тогтолцоо бий болгоход Хөдөлмөр, Нийгмийн хамгааллын яам, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар, 21 аймаг 9 дүүргийн хөдөлмөр халамж, үйлчилгээний хэлтэс зэрэг одоо байгаа дэд бүтцийг уялдаа, холбоотой ашиглах чиглэлээр журам, тушаал, бусад шийдвэр боловсруулах

Хүний нөөцийн чиглэлээр

- Сэргээн засалч эмч, хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалч, хэл засалч болон эмнэлгийн сэргээн засах чиглэлээр нарийн мэргэжилтэн бэлдэх, эдгээр мэргэжлийн үнэлэмжийг сайжруулах замаар эдгээр мэргэжлээр суралцах, мэргэших эрэлт бий болгох
- Сэргээн засах төвийн эмч, албан хаагчдын ажиллах тогтвортой байдлыг дэмжихийн тулд нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх, эмнэлгийн байгууллагын

албан хаагчдын адил төрөөс олгож буй урамшууллын гадуур үлддэггүй байх нөхцөл бүрдүүлэх

- Сэргээн засах мэргэжлийн эмч, мэргэжилтний цалин, урамшууллыг нэмэгдүүлж, ажлын байрны тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх

Бусад чиглэлээр

- Эмнэлгийн сэргээн засах үйлчилгээний тоо, мэдээлэл, статистикийг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар дээр нэгтгэж, цуглуулж, цаашид анализ, шинжилгээ хийх бололцоог бий болгох
- Сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлж буй өмчийн бүх хэлбэрийн байгууллагуудад сэргээн засах төвийн бүтэц, үйл ажиллагааны MNS 6801:2019 стандартыг мөрдүүлэх

Ашигласан материалын жагсаалт:

Anti Defamation League. Brief History of the Disability Rights Movement. (2022, May 03). United States. Retrieved from <https://www.adl.org/resources/background/brief-history-disability-rights-movement>

British Society of Rehabilitation Medicine Vocational Rehabilitation - the way forward: report of a working party. BSRM: London (2000)

Deborah Kaplan, "The Definition of Disability: Perspective of the disability community", *Health Care L & Pol'y* 352 (1999-2000) 352.

Disability and Development Report: Realizing the Sustainable Development Goals by, for and with persons with disabilities" *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. 2018
<https://social.un.org/publications/UN-Flagship-Report-Disability-Final.pdf>

Good Case Practices on Inclusion of Persons with Disabilities in Indonesia: opening opportunities towards decent work, July 2021, Jakarta Indonesia. International Labor Organization
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@asia/@ro-bangkok/@ilo-jakarta/documents/publication/wcms_165326.pdf

Gordon Waddell, A Kim Burton, Nicholas AS Kendall, Vocational Rehabilitation: What work, for whom, and when? 2008, p43.

Kriščiūnas, A. "Paradigm of Rehabilitation of People with Disability" *Reabilitacijos Mokslai Slauga Kineziterapija Ergoterapija*. (2019).

Lemmi, V. "Community-based Rehabilitation for People with Disabilities in Low and Middle-income Countries: A Systematic Review", *Campbell Systematic Reviews*. Vol 11, Issue 1 (2015): 1-177

Liberman, R. P. "Recovery from Disability: Manual of Psychiatric Rehabilitation" *American Psychiatric Association* (2008).

Marini, I. *Psychosocial Aspects of Disability*, 2nd edition, (Springer Publishing, 2017)

Marno Retief, Rantoa Letšosa, "Models of disability: A brief overview", *Theological Studies* Vol 74, No.1 (2018)
<https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/4738/10993>

McDonald, K.E., & Raymaker, D.M. "Paradigm Shifts in Disability and Health: Toward More Ethical Public Health Research, *American Journal of Public Health*, (2013), 2165-2173.

Medical Rehabilitation Definition. Law Insider, accessed August 14, 2022.
<https://www.lawinsider.com/dictionary/medical-rehabilitation>

Perri Meldon, "Disability History: The Disability Rights Movement", *Telling All Americans' Stories: Disability History Series*. 2015. <https://www.nps.gov/articles/disabilityhistoryrightsmovement.htm>

Prateek Grover. "Conceptual Models of Disability" *Essentials of Rehabilitation Practice and Science*, (March 2021)
<https://now.aapmr.org/conceptual-models-of-disability/>

Prince, M., Patel, V., Saxena, S., Maj, M., Maselko, J., & Philipps, M. R. "No health without mental health" *The Lancet*. Vol 370, Issue 9590 (2007): 859-877.

Psychological Rehabilitation Definition, IRMI Glossary, accessed August 14, 2022.
<https://www.irmi.com/term/insurance-definitions/psychological-rehabilitation>

Rehabilitation. *World Health Organization*, accessed July 5, 2022. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rehabilitation#:~:text=Rehabilitation%20is%20defined%20as%20%E2%80%9Ca,in%20interaction%20with%20their%20environment%E2%80%9D>.

Selander J (1999) Unemployed sick-leavers and vocational rehabilitation. A person level study based on a national social insurance material. Dissertation from the Department of Rehabilitation Medicine. Karolinska Institute. Stockholm, Sweden

Smeltzer, S.C. “Improving the health and wellness of persons with disabilities: A call to action too important for nursing to ignore” *Nurs Outlook*, 55 (2007): 189-195. [https://nisonger.osu.edu/media/bb_pres/marks_11-12/handouts/Handout%205%20-%20Models%20of%20Disability%20\(Smeltzer\).pdf](https://nisonger.osu.edu/media/bb_pres/marks_11-12/handouts/Handout%205%20-%20Models%20of%20Disability%20(Smeltzer).pdf)

Азийн хөгжлийн банк, Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог хангах нь: Ажиглал ба санал. 2019.

Д.Батлхам, “Хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалчаар төгссөн мэргэжилтэнд олон боломж нээлттэй байна. Хөдөлмөр, Нийгмийн хамгааллын яам, accessed August 19, 2022 <https://mlsp.gov.mn/content/detail/1611>

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар. Инфографик accessed August 18, 2022. <http://www.gadpwd.gov.mn/images/ts/1f8a3-statistic-2022-converted.pdf>

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо, хүйс, төрөл, аймаг, нийслэлээр, 2019 он, accessed August 18, 2022. <http://gadpwd.gov.mn/uploads/files/%D0%9C%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D3.pdf>

Хавсралт

Хавсралт 1

эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газартай 2022 онд гэрээ байгуулсан сувилал

№	Эрүүл мэндийн байгууллагын нэр	Хаяг байршил	Утасны дугаар
I.ХЭВТҮҮЛЭН ЭМЧЛЭХ ТУСЛАМЖ, ҮЙЛЧИЛГЭЭ УЛААНБААТАР			
УЛААНБААТАР			
1	Арга билэг сувилал	Налайх дүүрэг, 18-р хороо, 81-4 тоот	99183918
2	Ариун лотус	СХДүүрэг, 27-р хороо, 21-р хороолол, ИЗИС-ийн сувилалын байранд	99000123, 99242640
3	АШУҮИС-ийн МАУОУС-ийн эрхэс сувилал	СБДүүрэг, 18-р хороо, Бэлхийн аманд өөрийн байр	99717236, 94770821
4	Багануур сувилал	Багануур дүүрэг өөрийн байр	99085449, 99297399
5	Далд засал	Баянгол дүүрэг, 7-р хороо, Жалханз хутагт Дамдинбазарын гудамж, өөрийн байр	99152231, 305491
6	Жаргалан сувилал	Чингэлтэй 2-р хороо, Барилгын коллеж дотуур байр	98984576, 88014571
7	Жаргалант сувилал	ХУД, 8-р хороо	88092178
8	Жинст сувилал	СХДүүрэг, 19-р хороо, 21-р хороолол 59б байр	99191255, 88118683
9	Интенсивкаре сувилал	СБДүүрэг, 1-р хороо, 13Г, Чагдаржавын гудамж, 48 тоот	99115038, 70005038
10	Мойлтын тохой сувилал	Налайх дүүрэг, 6-р хороо, Мойлтын тохойд	99995807
11	Номун сувилал	СХД, 1-р хороо, Баянголын ам	99110744, 99033208
12	Оргил рашаан сувилал	Хан-Уул дүүрэг, 11-р хороо,	80669086, 89055188

13	Өнө-Энх сувилал	СХД, 18-р хороо, Хүнсчид-20 тоот	95958420
14	Сүхбаатар дүүргийн эрүүл мэндийн төвийн сувилал	СБДүүрэг, 17-р хороо, Дамбадаржаа, төрийн өмчийн байр	99092995, 350808
15	Сүхбаатар дүүргийн эрүүл мэндийн төвийн сувилал	СБДүүрэг, 17-р хороо, Дамбадаржаа, төрийн өмчийн байр	99092995, 350808
16	Төгөл сувилал	СХДүүрэг, 9-р хороо, Зүүн салааны зуслан ухны аманд	99265749, 91143838
17	Уламжлалт анагаах ухааны элэг судлалын төв	Хан-Уул дүүрэг, 11-р хороо, Зайсангийн амны эх	99116056, 99161367
18	ЭМЖЖ	Баянгол дүүрэг, 14б, 2-тоот	99898823, 99049424
19	Энх саран	СХД, 12-р хороо, 171/1-р байр, Сонгино амралтын баруун талд	99173100, 76003100
20	Ээлтэй Оточ	Баянзүрх дүүрэг, 16-р хороо, 72-р хотхон АОС 54	99070165, 86707307
ОРОН НУТАГ			
1	АШУҮИС-ийн нэгдсэн эмнэлгийн сувилал	Төв аймаг, Баянчандмань сум	99901691, 99272852
2	Ананд хужирт рашаан сувилал	Өвөрхангай	88098486
3	Ар жанчивлан	89113805, 88079252	99092120
4	Ар үр рашаан сувилал	Өмнөговь	90069595
5	Баатарван сувилал	Булган	94030784, 88527393
6	Баян-Ундрага Зэндмэнь рашаан сувилал	Баянхонгор	88029143
7	Булагтай	Төв	99039528
8	Дархан оточ аварга	Хэнтий	99193729
9	Задгай цагаан рашаан сувилал	Төв	

10	Машид-Эрдэнэ сэргээн засах төв	Говь-Алтай	99489450
11	Оюут сувилал	Дархан-Уул	99096062, 99126303
12	Өвөр жанчивлан рашаан сувилал	Төв	99114775
13	Сүүж Уул	Төв аймаг	99178384, 99122929
14	Сэмжид Хужирт Рашаан сувилал	Өвөрхангай	70325969, 88021191
15	Үе залгамжлагч Элит сувилал	Завхан	95469993
16	Халзан-Уул	Дорноговь	96668571
17	Халуун ус сувилал	Хөвсгөл	99119581
18	Хужирт Рашаан сувилал	Өвөрхангай	
19	Чингисийн гурван нуур	Хэнтий	98097578. 98107578
20	Шаргалжуут рашаан сувилал	Баянхонгор	77437777
21	Эльма Хужирт Рашаан сувилал	Өвөрхангай	99093324, 88101812
22	Эрдэнэ булган Сувд сувилал	Архангай	99109018
23	Эрдэнэт сувиллын цогцолбор	Орхон аймаг	95349950
24	Нар-элс	Говь-алтай аймаг, Бигэр сум, Их буудал	99082710
25	Отгон-тэнгэр	Завхан, Улиастай сум	99071938
26	Галт халуун рашаан сувилал	Хөвсгөл, Галт сум	99118591
27	Хасу шивэрт рашаан сувилал	Архангай, эрдэнэбулган сум	

Хавсралт 2

эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газартай 2022 онд гэрээ байгуулсан сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлэх эмнэлгийн байгууллагууд

ЭМДЕГ-тай 2022 онд гэрээ байгуулсан сэргээн засах үйлчилгээ үзүүлэх эмнэлгийн байгууллагууд	
1	Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
2	Багахангай дүүргийн эрүүл мэндийн төв
3	Сэргээн засах клиникийн эмнэлэг
4	Улсын нэгдүгээр эмнэлэг
5	Улсын хоёрдугаар төв эмнэлэг
6	Улсын гуравдугаар төв эмнэлэг
7	Гэмтэл, согог судлалын үндэсний төв
8	Арьсны өвчин судлалын төв
9	Цэргийн төв эмнэлэг
10	АШУИС-ын Монгол-Японы эмнэлэг
11	Баянгол дүүргийн эрүүл мэндийн төв
12	Багануур дүүргийн эрүүл мэндийн төв
13	Налайх дүүргийн эрүүл мэндийн төв
14	Баянзүрх нэгдсэн эмнэлэг
15	Гранд мед эмнэлэг
16	Мөнгөн гүүр эмнэлэг
17	Эм Би Жи эмнэлэг
18	Эх хүүхдийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
19	Арьсны өвчин судлалын үндэсний төв
20	Геронтологийн төв
21	Сүхбаатар дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг
22	Сонгинохайрхан дүүргийн эрүүл мэндийн төв
23	Хан-Уул дүүргийн эрүүл мэндийн төв
24	Төрийн тусгай албан хаагчийн нэгдсэн эмнэлэг
25	Сэргээн засалт, сургалт үйлдвэрлэлийн төв
26	Эх нялхас эмэгтэйчүүдийн үндэсний төв хоёр

Хавсралт 3

Сэргээн засах тусламж, үйлчилгээний оношийн хамааралтай бүлгийн нэр, ангилал ор хоногийн төлбөр

#	Оношийн хамааралтай бүлгийн нэр	Үйлдлийн ангилал	Оношын код	ЭМД-аас төлөх	Иргэнээс төлөх	Нийт төлбөр
---	---------------------------------	------------------	------------	---------------	----------------	-------------

1	Арьсний эмгэгийн сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.8, Z50.9	700798	0	700798
2	Ахмадын сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.3, Z50.7, Z50.8, Z50.9	1624189	0	1624189
3	Гэмтэл, согогын сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.2, Z50.3, Z50.7, Z50.8, Z50.9	1538750	0	1538750
4	Дотрын эмгэгийн сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.1, Z50.3, Z50.4, Z50.7, Z50.8, Z50.9	1633842	0	1633842
5	Тархи, мэдрэлийн гаралтай сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.1, Z50.4, Z50.5, Z50.7, Z50.8, Z50.9	1770500	0	1770500
6	Үе мөч, тулгуур эрхтэний сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.7, Z50.8, Z50.9	1320426	0	1320426

7	Хавдрын дараах сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.1, Z50.7, Z50.8, Z50.9	737037	0	737037
8	Хүүхдийн сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.1, Z50.4, Z50.6, Z50.7, Z50.8, Z50.9	1125486	0	1125486
9	Эх барих эмэгтэйчүүдийн сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.1, Z50.7, Z50.8, Z50.9	841523	0	841523
10	Сэтгэцийн сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.2, Z50.3, Z50.7, Z50.8, Z50.9	832456	0	832456
11	Сувиллаас үзүүлэх сэргээн засах хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.2, Z50.3, Z50.4, Z50.7, Z50.8, Z50.9	250000	0	250000
12	Сэргээн засахын амбулаторийн тусламж, үйлчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.2, Z50.3, Z50.7, Z50.8, Z50.9	20000	0	20000
13	Сэргээн засахын өдрийн эмчилгээ	Дагнасан сэргээн засах	Z50.0, Z50.2, Z50.3, Z50.7, Z50.8, Z50.9	150000	0	150000

Хавсралт 4

Сэргээн засах төвд байвал зохих тоног төхөөрөмжийн жагсаалт

Тоног төхөөрөмжийн жагсаалт		
	Эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийн нэр	Байвал зохих доод хэмжээ (ширхэгээр)
В1 үзлэгийн хэсэг		
1	Чагнуур	Эмчийн тоогоор
2	Пульсоксиметр	
3	Өнцөг хэмжигч (гониометр)	
4	Мэдрэлийн алх	
5	Туузан метр	
6	Даралт хэмжигч	
7	Жин өндөр хэмжигч	2
8	Даралт хэмжигч(суурин)	1
9	Үзлэгийн гэрэл	1
10	Үзлэгийн ор	1
В2 оношлогооны хэсэг		
1	Хэт авиан оношлогооны аппарат(яс булчингийн)	1
2	Булчингийн цахилгаан бичлэг	1
3	Динамотетр изокинетик хүч шалгагч	1
4	Рентгэн аппарат	шаардлагаар
5	Зүрхний цахилгаан бичлэгийн аппарат	1
В3 эмчилгээний хэсэг		
1	Хүчил төрөгчийн дэр зөөврийн баллон	1\1
2	Хяналтын монитор	шаардлагаар
3	Хүчил төрөгч өтгөрүүлэгч	1
4	Бикс (том,жижиг)	1
5	Бактерицидны гэрэл суурин, зөөврийн	2
6	Эмийн тэргэнцэр	2
7	Амбу болон хошуувч	1\1
8	Дефибрилятор	1
9	Сорогч аппарат (цахилгаан)	1
10	Сахар хэмжигч	1
11	Тэргэнцэр	1
12	Дамнуурга	1
13	Яаралтай эм тариа хадгалах шүүгээ	1
В4 хөдөлгөөн заслын өрөө		
1	Дасгалын ор	1

2	Дасгалын гудас	Үйлчлүүлэгчийн тоогоор
3	Гүйлтийн зам	1
4	Суурин дугуй (сандаотай)	1
5	Гарны дугуй (эргометр)	1
6	Дасгалын хэрэгсэл иж бүрдэл	Иж бүрдэл
7	Татлагын төхөөрөмж	1
8	Зогсоогч Tilt table	1
9	Дасгалын шат (модон болон автомат)	1
10	Дасгалын бөмбөг	иж бүрдэл
11	Туслах хэрэгслүүд (таяг,алхуулагч,тэргэнцэр,чиг)	иж бүрдэл
12	Хүндрүүлэгч (резин,жин)	иж бүрдэл
13	Тэнцвэрийн дасгалын хэрэгсэл	иж бүрдэл
14	Нуруу хүзүүний автомат татлага	1
15	Паралел бар	1
16	Дээд мөч болон сарвууны үйл ажиллагаа сайжруулах дасгалын төхөөрөмж	1
17	өргөгч	1
18	Булчингийн хүчний үнэлгээний электрон багаж	2
	В5 Физик эмчилгээний хэсэг	1
1	Тогтмол цахилгаан гүйдлийн болон цахилгаан цочроогч аппарат	1
2	Хувьсах гүйдлийн аппарат	1
3	Цахилгаан соронзон орны аппарат	1
4	Бичил долгионы аппарат	1
5	Нил улаан гэрлийн аппарат	1
6	Хэт ягаан гэрлийн аппарат	1
7	Ультра дууны аппарат	1
8	Лазерийн туяаны аппарат	1
9	Дулааны эмчилгээний аппарат(халуун жин)	2
10	Хүйтний эмчилгээний аппарат	1
11	Өндөр давтамжийн цахилгааны эмчилгээний аппарат (shock wave)	1
12	Захын мэдрэл сэдээлтийн апарат (FES,NMES)	1
13	Тунгалагийн системийн даралтат боолтууд (Lymphdrainage)	1
14	Хөлийн тавилт дэмжих аппарат (Foot drop stimulation)	1

15	Алхуулах, зогсоох хүрээ, чиг (тохируулгатай)	1
16	Тосон эмчилгээний аппарат (Парафин)	2
17	Хүзүү нурууны татлага	1
18	Сорох төхөөрөмж (отсос)	1
19	Тайвшруулагч төхөөрөмж	1
	В6 Хөдөлмөр заслын өрөө	
1	Дасгалын ор	1
2	Дасгалын ширээ	1
3	Гар дугуй	1
4	Дасгалын бөмбөг	иж бүрдэл
5	Дасгалын хэрэгсэл иж бүрдэл	1
6	Өдөр тутмын үйл ажиллагааг сайжруулах хэрэгсэл	иж бүрдэл
7	Танин мэдэхүйн үйл ажиллагааг үнэлэх үнэлгээний хэрэгсэл	иж бүрдэл
8	Гарны хөдөлгөөн хүч сайжруулах хэрэгсэл	иж бүрдэл
9	Туслах хэрэгсэл чиг	иж бүрдэл
10	Модон самбар	1
11	Хоол хийх, идэх дадалд сургах иж бүрдэл	1\1
12	Хувцаслах дадал олгох иж бүрдэл	2
13	Биеэ арчлах дадалд сургах иж бүрдэл	1
14	Оймч өмсүүлэгч	1
	В7 Хүүхдийн эмчилгээний өрөө	
1	Танин мэдэхүйн дасгалын иж бүрдэл	10
2	Мэдрэхүйн үйл ажиллагааны хайрцаг	20
3	Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн оюун ухаан, сэтгэн бодох чадварын үнэлэх үнэлгээний иж бүрдэл (WISC,IV,MIP)	5
4	Алхуулагч	3
5	Зогсоогч Tilt table	2
6	Захын мэдрэл цочроох аппарат (TENS)	5
7	Гүйлтийн зам	1
8	Хананд авиралтын иж бүрдэл	1
9	Тэнцвэрийн тавцан (төрөл бүрийн)	10
10	Хүүхдийн ширээ сандал	Хүүхдийн тоогоор
	В8 Хэл заслын өрөө	

1	Толь	2
2	Уншиж бичихэд зориулсан иж бүрдэл	2
3	Хэл заслын багаж	иж бүрдэл
4	Тусгай програм бүхий компьютер	1
	В9 Усан эмчилгээ	
1	Усан доор алхуулагч	үйл ажиллагааны онцлог харах хүрээнээс хамааран
2	Бассейн руу зөөвөрлөх өргөгч	
3	Бассейны буулгагч тавцан	
4	Төрөл бүрийн хөвөгчүүд	
5	Сувдан онгоц (ванн)	
6	Даралттай усан эмчилгээний шүршүүр (эрэгтэй,эмэгтэй)	2
7	Өгсүүр шүршүүр	1
8	Өргөгчтэй онгоц (эрэгтэй ,эмэгтэй)	2
9	Усан доторх иллэгний онгоц	2
	В10 Ариутгалын хэрэгсэл	
1	Ариутгагч	1
2	Кварцын гэрэл	1
3	Хатаагч	1
	В11 Бусад	
1	Анхны тусламжийн хэрэгсэл	иж бүрдэл
2	Хамрын толь	Эмчийн тоогоор
3	Компьютерт суурилсан танин мэдэхүйн үйл ажиллагааны дасгалын програмууд	3
4	Хөдөлмөр засал эмчилгээний иж бүрдэл	1
5	Чигний иж бүрдэл	1
	В12 Сургалтын тоног төхөөрөмж	
1	Самбар	1
2	Ном, сургалтын материал	
3	Хөгжим	1
4	Телевизор	1
5	Томруулагч шил	2
6	Принтер	1

Хавсралт 5. ЭМД-ын сангийн орлого зардлын үзүүлэлт 2012-2019 он

ЭМД-ын сангийн орлого, зардлын үзүүлэлт	2012		2013		2014		2015		2016		2017		Хүний тоо (мянган хүн)
	Хүний тоо (мянган хүн)	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	Хүний тоо (мянган хүн)	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	Хүний тоо (мянган хүн)	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	Хүний тоо (мянган хүн)	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	Хүний тоо (мянган хүн)	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	Хүний тоо (мянган хүн)	Мөнгөн дүн (сая төгрөг)	
ЭМД-ын сангийн орлого	2,593.6	167,234.4	2,864.5	204,558.8	3,064.8	232,697.5	3,003.7	248,954.6	2,737.9	302,672.4	2,983.9	366,423.4	2,864.5
Даатгуулагчийн төлсөн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл	1,123.8	65,681.0	1,206.3	80,596.0	1,241.3	92,995.2	1,204.8	96,114.6	1,223.2	112,153.9	1,224.9	130,929.5	1,206.3
Ажиллагсдаас төлсөн шимтгэл	742.0	61,639.5	803.9	75,943.9	832.9	87,980.2	799.8	91,111.7	799.6	96,850.9	836.5	110,990.5	742.0
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч иргэн, малчин, тодорхой ажил хөдөлмөр эрхлээгүй иргэн, оюутнаас төлсөн шимтгэл	381.8	4,041.5	402.4	4,652.1	408.4	5,015.1	405.0	5,003.0	423.6	15,303.0	388.4	19,939.0	381.8
Ажил олгогчийн төлсөн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл	-	78,375.0	-	92,417.1	-	102,420.0	-	106,726.7	-	113,730.3	-	128,719.2	-
Төр даатгалыг нь хариуцах иргэдэд улсын төсвөөс төлсөн шимтгэл	1,469.8	12,151.5	1,658.3	12,151.5	1,823.5	12,033.2	1,798.9	12,040.2	1,514.7	44,469.1	1,759.0	58,064.8	1,469.8
Акт төлбөрийн орлого	-	9,341.8	-	17,695.7	-	22,896.8	-	32,249.6	-	300.0	-	408.1	-
Сангийн чөлөөт	-	669.6	-	590.3	-	883.9	-	643.7	-	31,800.0	-	45,617.1	-

үлдэгдлийн банкинд хадгалуулсны хүү													
Эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл төлөх хугацааг хэтрүүлсэнд ногдуулсан алданги	-	215.4	-	308.2	-	468.3	-	279.8	-	150.0	-	214.5	
Бусад эх үүсвэр	-	800.0	-	800.0	-	1,000.0	-	900.0	-	69.0	-	2,470.1	
ЭМД-ын сангийн зардал, тусламж, үйлчилгээний ангиллаар	-	114,898.9	-	125,636.0	-	182,919.3	-	203,070.5	5,708.1	246,778.3	6,860.8	294,851.0	7,3
Даатгуулагчид үзүүлэх ЭМД- ын тусламж, үйлчилгээний зардал, гүйцэтгэлээр	-	114,357.7	-	120,737.4	-	174,680.9	-	196,133.5	5,708.1	242,077.6	6,860.8	290,370.3	7,3
Даатгуулагчид үзүүлэх ЭМД- ын тусламж, үйлчилгээний зардал, олгохоор тооцоноор	4,126.4	113,786.6	3,843.2	120,813.5	4,452.1	174,592.7	5,042.6	196,392.1	-	242,077.6	6,860.8	294,851.0	7,3
Хэвтүүлэн эмчлэх тусламж, үйлчилгээ	362.3	67,516.9	374.1	72,187.8	419.1	102,733.1	427.0	105,733.6	462.6	113,971.9	474.3	116,671.1	50
Амбулаторийн тусламж, үйлчилгээ	1,636.8	17,286.4	1,755.1	19,091.2	1,971.6	30,434.3	2,242.0	34,849.2	2,411.1	37,854.8	2,653.4	41,109.1	2,8
Оношлогоо, шинжилгээ	716.0	8,947.6	753.6	10,369.9	861.9	15,808.8	939.1	20,371.3	1,116.6	25,940.1	1,544.9	31,113.3	1,7
Уламжлалт эмчилгээ	20.6	1,853.7	22.0	2,044.0	20.6	2,327.8	26.0	2,966.2	28.1	3,193.5	29.8	3,409.9	29

Хөнгөвчлөх тусламж, үйлчилгээ	0.1	11.5	0.1	10.8	0.2	61.1	0.4	123.9	2.9	870.8	5.0	1,489.9	5.6
Сэргээн засах болон сувиллын тусламж, үйлчилгээ	55.806	4017.829947	58.657	4342.763803	67.669	7402.275868	71.393	7847.257531	0	9035.42096	94.04	10351.87	96
Рашаан сувиллын үйлчилгээ	54.9	3,955.3	57.4	4,244.9	66.8	7,298.1	70.5	7,748.1	82.1	9,035.4	92.2	10,140.4	95
Клиник сувиллын үйлчилгээ	0.9	62.6	1.3	97.8	0.9	104.2	0.9	99.2	-	-	1.9	211.5	0.9
Өдрөөр эмчлэх тусламж үйлчилгээ	24.5	2,931.3	24.8	3,033.2	28.4	3,444.4	27.8	3,383.6	25.5	3,106.4	30.5	3,729.2	27
Эмийн үнийн хөнгөлөлт	706.9	4,886.4	854.5	9,727.4	1,073.3	11,634.6	1,286.3	16,450.8	1,564.9	26,291.0	1,580.3	38,114.9	1,4